

TÜRK COĞRAFYA DERGİSİ

YIL: I

İLKTEŞRİN 1943

SAYI: III - IV

SON YARIM ASIRDA TÜRKİYEDE COĞRAFYA

Prof. İ. Hakkı AKYOL, İstanbul

Türk coğrafya dergisinin birinci sayısında bildirildiği gibi Mutlakıyet, Meşrutıyet ve Cumhuriyet devirlerini ihtiva etmek ve her sayıda bir devri almak suretiyle «Son Yarım Asırda Türkiyede Coğrafya» başlığı altında yazmakta olduğum bir sıra makalenin bu, sonuncusudur [1]. Bu son yazı ile de varmak istediğim amaç aynı yoldan yürüyerek yani coğrafya ile jeolojinin ve dolayısıyla yardımcı ilimlerin *inceleme, eser meydana getirme ve öğretim* bakımından *Cumhuriyet devrindeki* özelliklerini belirtmek ve bunun için de, bundan evvelki yazılarımda olduğu gibi, görülür, tutulur ve sezilir olgulara dayanarak etraflı ve bol malzeme kullanmak suretiyle, elden geldiği kadar, sağlam bir neticeye ulaşmaktır [2].

III

CUMHURİYET DEVRİNDE COĞRAFYA

Gerek mutlakıyet gerek, son asırlarda olduğu gibi, meşrutıyet şeklinde görülen ve altı yüz yıldan fazla (621 yıl) bir müddet devam etmiş bulunan *Osmanlı Devleti* ferdî idare rejimine (monarchie) ve, esas itibariyle, *halifelik* ve *osmanlılık* temeline dayanıyordu. Bu devlet uzviyetinin hayat eğrisi iç ve dış sebeplerden ileri gelen yükselme,

[1] *Türk Coğrafya Dergisi*; yıl I, sayı I ve II, Ankara 1943. s. 3-15 ve 121-136.

[2] Bu makalenin yazılması için baş vurduğum vasıtalar arasında resmî bir çok nizam defterleri ve vesikalar, gazete koleksiyonları, Türk maarif tarihine ait eserler, bilhassa *Nutuk* (Gazi Mustafa Kemal tarafından; c. I 1919-1920, c. II 1920-1927, c. III vesikalar, Devlet Matbaası, İstanbul 1934, 10 harta ve birçok resim) ile ilgili makamlardan aldığım notlar vardır.

duraklama ve alçalma şeklinde birtakım salınım hareketleri çizdikten sonra nihayet 1914-18 Cihan Harbi sonunda Rusya, Avusturya ve Almanya İmparatorlukları gibi *Osmanlı İmparatorluğu* da birdenbire çökerek ortadan kalkmış [1] yerine *Türk milletinin* iradesine dayanan ve Lausanne muahedesiyle istiklâlini cihan devletlerine tanıtmış olan *Türkiye Cumhuriyeti* geçmiştir (29/X/1923) [2].

[1] Orta çağın son asırlarında, Yakındoğuda ve Anadolu'da İslâm atmosferi içinde yaşamakta olan birçok *Türk Beylikleri* arasında *Osman Oğullarının* kurdukları devlet (1299), o devirde hayatın ve cihan siyasetinin kavranılmış şekline göre, bugünkü ifade ile pek kuvvetli bir ölküye sahip bir kütleye dayandığı ve *emir, melik, sultan*, ve *hakan* unvanlarını taşıyan ilk hükümdarları ve devlet adamları iyi teşkilâtçı ve idareci oldukları için bu beyliklerin en kuvvetlisi olmuş ve İstanbulun fethine kadar (1453) «biz ancak canımızı vermesini biliriz» diyen asker üdare işlerine karışmamış, devleti *ümera* kurmuş ve çevirmiş, o zamanlarda rağbette olan ilme, ilim erbabına ve ilmiyeye müstesna bir yer verilmiştir. Bizans'ın zaptıyla memleketimize hakikî *sultanlık* ve *imparatorluk* yerleşiyor; Hicazın ve Mısırın alınmasıyla da (1517) hükümdar «hâdim-ül haremeyn» unvanıyla *halifelik* hırkasını giyiyor ve gittikçe doğunun ve İslâmın etkisi altına giriyor. En yüksek mertebesine ulaştığı XVI. asırda hiçbir millî karakter göstermeyen *divan edebiyatı* da en yüksek gelişim seviyesine varıyor. Zaten İstanbulun zaptı tarihinden beri Türk elemanından olmıyan yabancıların büyük mevkilere getirilmeleri, daha sonra *ocak ağalarının* idare kuvvetini ele almaları (askerî oligarşi), sultanların harb seferlerine iştirak etmemeye başlamaları ve bilhassa kuzeyden ve kuzey-batıdan Hıristiyan âleminin gittikçe artan baskıncılığı v.s. ile Osmanlı devleti, atalet kanununa göre, bir müddet daha eski kuvvetinden faydalanarak duraklama safhası geçirdikten sonra devlet uzviyetinin hayat eğrisinin iniş kısmı bu defa pek dik bir eğim ile vukua gelmeye ve o pek geniş imparatorluğun çevresi gittikçe daralarak eğri uçuruma doğru yuvarlanmaya başlıyor. Orduyu ıslah teşebbüsü (1792) ve tanzimat (3/X/1839) gibi hamleler de bir fayda vermiyerek coğrafi realiteye pek te uygun gelmiyen ve idare şekillenmiş aldıkları yerleri nizama koymak ve millileştirmek esasına göre olacağı yerde idarecilerinin şıfı keyfî «zapt ve teshir» siyasetinden doğmuş ve din, dil ve kültür itibarıyla mozaik şeklinde çeşit elemanlardan bileşmiş Osmanlı İmparatorluğu son asırların icaplarına ayak uydurarak varlığını koruyamamış, nihayet geçen umumi harbdde en son vasıtası olan İslâm bayrağını da (liva-ül hamd) çıkarmasına rağmen yenilmiş, devlet yapısı çökerek ortadan kalkmıştır (1920).

[2] Müstakîl yaşamayı kendine şiar edinmiş olan *Türk iradesi* istiklâlini kazanmak için irkiliyor, ayaklanıyor (1919). Müdafaa vasıtalarının yokluğu ve çeşit mahrumiyetler içinde yıllarca süren (1919-1923) askerî, içtimai ve iktisadi savaşlardan sonra (millî mücadele) memleketi yabancı istilâcılardan ve İslâmlık, halifelik prensipine göre idare etmek isteyen ellerden kurtardığı gibi kapitülasyonları kaldırarak yurda *adli* ve *iktisadi* serbestliği kazandırmış ve aynı zamanda orta çağın derebeylik devrinden kalma içtimai teşkilâtı da yıkararak, eskimiş doğu zihniyeti yerine dimağlara yeni ve müspet düşünceyi sokarak bu dinç ve yeni devlet rejimine (Türkiye Cumhuriyeti) şimdi elemanları homögen *milli* bir karakter vesmiştir.

1. CUMHURİYET DEVRİNDE İNCELEME

Mütareke ve *Millî Mücadele* devirlerinde (1919-1923) biri Ankarada yeni ve millî temele dayanan diğeri İstanbulda eski şeklini devam ettirmeye çalışan iki hükümet bulunmakta idi. Son Meşrutiyet devrinde millileşmeye yüz tutan maarif siyaseti dinî taassubun aşırı derecede olan mukavemetine rağmen Ankarada Yeni Türk Devletinin temelleşmesi (*Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti*, 23 nisan 1920) üzerine gittikçe artan millî bir karaktere bürünüyor, hattâ Sakarya savaşından evvel burada bu husus için bir de maarif kongresi toplanıyor (1921).

Cumhuriyet devrinde ise *medreselerin* ve *ilmiye sınıfının* kaldırılması üzerine kelimenin tam mânasiyle «tevhid-i tedrisat» cihetine gidilerek öğretim *teokratik* kayıttan kurtarılıyor ve lâyıklaştırılıyor (18/IX/1924). Bu yeni durumun mantıki bir neticesi olarak Cumhuriyet Hükümeti öz Türk kelimelerinin okunmasını ve yazılmasını kolaylaştırmak için *beşer tarihinde eşine pek az rastlanan tipik* bir adım atıyor, harf inkılâbı yapıyor: Yazımızın kolay açılır anahtarı olmak üzere lâtin esasından alınmış *Türk alfabesini* kabul ediyor (3/XI/1928). Bu yeni alfabe tabiatıyla dilimize girmiş yabancı ve bilhassa arapça kelimeleri yadırgayacak ve dolayısıyla sürüm sahasına yeni kelimeler ve terimler çıkararak dilin sadeleştirilmesine doğru adımlar atacaktı. İşte böyle bir düşünce ile *Türk Dili Kurumu* meydana geldi (12/VIII/1932) ve bugün bu yoldaki çalışmalarına hız vermiş bulunmaktadır.

Millî temele dayanan bu yeni rejimde T ü r k, yurt içindekilere ve yabancılara tanıtmak için, pek uzun bir mazinin karanlıkları içinde kaybolmuş olan tarihinin izlerini arıyor ve zaman bilgisinde (tarih) oynadığı mühim rolleri ortaya koyuyor ve böylece «Türk milletinin yüksek bir insan cemiyeti» olduğunu belirtiyor (Türk Tarihi Tetkik Encümeni 1930, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti 15/IV/1931, bugün *Türk Tarihi Kurumu*).

Millî bir maarif siyaseti altında toprak ve üstünde yaşayan halktan mürekkep yurda ait bilgiler de ihmal edilmemek lâzım idi. Ankarada toplanan birinci coğrafya kongresinde (6-21/VI/1941) T ü r k Co ğ r a f y a K u r u m u adı ile memleketimizde modern mânada mekân bilgisinin yerleşmesi amacını güden bir kurumun tesisi düşünülmüş olması da bu ihtiyacı karşılamış bulunmaktadır [1].

[1] İcabeden kanuni merasimi geçirdikten sonra *Türk Coğrafya kurumu* 12/III/1942 de resmen teşkil edilmiştir.

Görülüyor ki tekrar tekrar toplanan kongreler, kurultaylar v.s. neticesinde Dil, Tarih ve Coğrafya kurumlarından teşkil edilmiş bulunan *Türk maarif anıtı* bundan böyle din işleri ile dünya işlerini birbirinden ayırarak dimağa —hurafe ve din kayıtlarından kurtulmuş — lâyük yani serbest düşünce imkânlarını veriyor. Şimdi bu yeni rejimde bütün şümüllü mânasiyle *ilim* yapmak için artık hiçbir engel kalmamış olduğundan araştırma ve inceleme çalışmalarımız milli bir ülkü ile nihayet doğru çıkırına girerek tuttuğu yolda emin adımlarla tabii seyrini takibe başlamış bulunmaktadır.

Filhakika Cumhuriyet devrindeki araştırma ve inceleme faaliyeti bundan evvelki devirlerin hiç birinde raslıyamadığımız bir incelikte ve doğrulukta alet ve usuller ile hemen tamamiyle ilerlemiş memleketlere benzer bir şekilde yapılmaktadır. Bunlar sayısız denilecek kadar çok ve değişik olduğundan biz burada coğrafya ve jeoloji araştırmaları yanında, misal vermiş olmak için, yalnız bunlar ile pek yakından ilgili birkaç yardımcı ilim koluna ait olanları alacağız.

İlim başlangıçta hemen her vakit ve her yerde intifai bir gaye ile yani faydalanma düşüncesiyle yapılmış olduğundan umumiyetle araştırmalar ve incelemeler bizde de bu noktadan yürütülmüş, çıplak ilim adına araştırmalar ise ancak son zamanlarda yapılmaya başlamıştır.

A. ASTRONOMİ İNCELEMELERİ. 1. İslâm memleketlerinde zaman ile kayıtlı dinî emirlerin yerine getirilmesi için *vakit* tâyini pek mühim olduğundan İstanbulda Osmanlı Türkleri tarafından ilk astronomi observatuarı kurulmuştur. Burada yapılan incelemeler orta zamanın son asırlarında Orta Asyada kullanılmakta olan *Uluğ Bey zici* (zic-i gürgani) mündericatinin yapılan gözlemlere uymadığını ve yetersizliğini göstermiştir [1].

2. Üç buçuk asır sonra Harita Umum Müdürlüğü ile işbirliği yapmak için yine zaman ölçüsü ve *yemel saat* tâyini meseleleri ile İcadiye tepesindeki *Kandilli rasathanesinin* uğraştığını görüyoruz [2]. Ma-

[1] Astronom Takyettin tarafından üçüncü Muradın hocası meşhur Sadettin Efendiye verilen lâyiha ve bu zatın gösterdiği lüzum üzerine Tophane bayırı üzerinde (Kumbaracı yokuşunun üst başında?) 1576-1580 tarihlerinde maalesef pek az bir müddet işlemiş olan bir astronomi observatuarı kurulmuştur. Rasat neticeleri *Südrat-ül münteha-l-efkâr fi meleküt-il-felek-üd devvar* veya *Rasad-üc-cedid-üs-sultani* adıyla yazma olarak Nuruosmaniye kütüphanesinde bulunmaktadır No. 2930. (Bk. Salih Zeki, *Âsar-i Bakıye*, c. I, s. 200-205 ve A. Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul Maarif Matbaası, 1943, s. 82-87).

[2] Vaktiyle büyük ölçekli istikşaf hartalarının alınmasında memleketimiz nirengisinin astronomik noktalara istinat vazifesi gören başlangıç meridyeni olmak

mafih bu observatuvarın *güneş tutulması* gibi sırf teorik noktadan bazı olayları da incelediği vardır [1]. Bundan başka aynı observatuvarda son üç dört seneden beri, deneme mahiyetinde olmak üzere, zenit teleskopiyle her 15 günde bir pek büyük bir sıhhatle gözlem mevkiinin koordinatı tesbit edilmektedir ve bu suretle sebebi sırf dünyamız üzerinde olmak üzere *sialin sima* üzerinde kayması ile arzın kutup noktasının değişip değişmediği tahkik edilmektedir [2].

Nihayet bu observatuvarda arzın mağnetik olayları üzerine tesir yapan güneş lekelerinin incelenmeleri için küçük bir de *ekvatoryal* aleti ile, tâli derecede olmak üzere, *astrofizik* gözlemleri yapılmaktadır.

3. Buna mukabil temeli 1934 senesinde atılmış olan ve 1936 dan beri alınmakta bulunan göke ait fotoğraf plâklarının incelenmeleri ile ilmi vazifesini yapmaya başlamış bulunan *Üniversite Astronomi Observatoriumu* bütün öğretim elemanları ve asistanları vasıtasıyla astrofizğe dair yaptığı araştırma ve incelemeleri yayın sahasına koymaktadır [3].

B. GEOFİZİK İNCELEMELERİ. 1. Milletler arası yüksek geodesi ve geofizik ihtiyaçlarını karşılamak üzere Kandilli rasathanesinde arz çekiminin şiddetine yani *g ivme miktarı* [4] ve arza ait mağ-

üzere Ayasofya kubbesi aleminden geçen meridyen alınmakta idi (bk. *Türk Coğrafya Dergisi*, yıl I, sayı I, s. 5). İnce geodesi işlerinde bugünkü sıhhat ihtiyacını karşılamayan bu eski mutalar bırakılarak pek uzun gözlem ve araştırmalar neticesinde bugün Kandilli observatuvarında meridyen dürbününün bulunduğu pavyonun koordinatı ($\varphi=41^{\circ}3'50''7$; $\lambda=1^{\text{h}}56^{\text{m}}13^{\text{s}}.69$ veya $29^{\circ}0'3''.42$) muvakkat mahiyette olmak üzere memleketimiz nirengisi için esas alınmış ve bu nirengi Harita Umum Müdürlüğü tarafından Avrupa şebekesine bağlanmak üzere Bulgaristan ve Yunanistan hudutlarına kadar uzatılmıştır.

[1] Kültür Bakanlığı İstanbul Rasathanesi. Heyet neşriyatından: *Türkiyede 19 haziran 1936 kusuflu küllisi*. İstanbul 1936, Devlet Matbaası (Fransızca tercümesiyle 33 s., 8 harita, 8 şek.).

[2] Memleketimiz coğrafi konumu itibarıyla ilerlemiş memleketler arasında arzumıza ait birçok meselelerde pek önemli yer tutmaktadır. Bu sebepten gerek *astronomiye* gerek *geodesi* ve *geofizik*e ait işlerde milletler arası ilmi teşekküllerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için *Kandilli Rasathanesi* toprağımızda yapılacak bu nevi araştırmaların bir nevi *standart* observatuvarı vazifesi görmektedir.

[3] Komparator ve fotometre gibi birkaç âletin elde edilmesiyle randmanı daha ziyade artacak olan ve sırf teorik maksatlarla çalışmakta bulunan observatoriumun gözlem ve inceleme neticeleri «*İstanbul Üniversite Observatoriumu Yazıları*» adı altında ya ayrı broşürler şeklinde veya «*İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi*» mecmuasında çıkmaktadır: Seri A sayı I (1935) — sayı 16 (1942).

[4] Bu suretle muhtelif enlem ve boylamlarda arzın mümkün olduğu kadar çok noktalarında pek doğru olarak *g* miktarını tesbit ile elde edilen yüzeve yani

netik ölçüler için incelemeler yapılmaktadır [1]. Bundan başka Ankaradaki *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü* geofizik usuller ile memleketimizin birçok yerlerinde maden araştırmaları yapmakta ve bu usul ile birçok madenlerin muhtemel miktarlarını tesbit etmektedir [2].

Arzın iç bünyesini tesbit bakımından *g ivme miktarının* tayıni son derece önemli olduğundan Kandilli observatuvarının bir payvonunda bu maksadın sağlanması için Berlin civarında Potsdam observatuvarına bağlı sekiz on seneden beri denemeler ve araştırmalar yapılmaktadır (Kandilli rasathanesinde aletin bulunduğu yerde $g = 980^{cm}$, 2959).

Fakat bugün çalışmalarını meteorolojiden ziyade geofizik ve astronomi incelemeleri üzerinde toplamış bulunan Kandilli rasathanesinin özeliği memleketimizde hemen yalnız bu müessesede yapılmakta olan *sismoloji* araştırmalarıdır [3].

C. HARTA İŞLERİ. 1. Meşrutiyet devrinde oldukça teşkilâtlandırılmış olan harta işleri 1914 Cihan Harbi içinde intizamlı bir şe-

geoit yüzeyine en yakın bir cismin geometrik yüzeyi elde edilir ki adına *referens* veya *Hayford sferoidi* denir. Kadastro hartaları ve 1:25.000 gibi büyük ölçekli doğru hartalar yapmak için yüksek geodesi ve dolayısıyla arzın iç yapısını tesbit bakımından *g* miktarının tayıni son derece önemlidir.

[1] Pusula ile yön tayıninde zaman ve mekân ile değişen *mağnetik açılımı* bilmek lâzımdır. Hartacılık ve gemicilik için son derece önemli olan mağnetik ölçüler geçen 1914-1918 Cihan Harbi sonunda Amerikada «Carnegie müessesesi» tarafından Anadolunun içinde 30 yerde ve yarımadaı çeviren denizlerde araştırma gemisiyle birçok noktalarda yapılmış ve bunun üzerine bugün ilerlemiş milletler gemicilerinin kullandıkları yurdumuzun mağnetik hartaları vücuda getirilmiştir. Kandilli rasathanesi 2-4 sene evvel Antalya meridyeninin batısında Ege ve Marmara denizleri bölgelerinde ayrı ayrı yerlerde pek ince mağnetik incelemeler yapmıştır.

[2] K. LOKMAN; *Trakya jeofizik çalışmalarımız*. M. T. A. Ankara, 1938. No. II s. 29-36.

E. POLDINI; *Daimi elektrik cereyanıyla maden istikşafı*. M. T. A. 1940. Sene 5, sayı 2/20 s. 335-379.

[3] Galitzin veya Mainka sistemlerine ait olan buradaki sismoğraf aletleri ile deprem sarsıntılarının ön, ana ve son safhalarının bu aletlere eriştikleri zamanlar ve en büyük genliğin (ana safha içinde) N-S ve E-W doğrultularındaki bileşenlerin mm. olarak miktarları ve nihayet tahmin edilen iç merkezin km. hesabıyla Kandilli rasathanesine olan uzaklığı elde edilmektedir. Deprem gözlemlerinin neticeleri «Maarif Vekilliği İstanbul Kandilli Rasathanesi» dergisinin (İstanbul, Devlet Matbaası) 1934 yılına ait 4 numarasından başlar.

kilde pek işliyememiş bununla beraber harb ihtiyacı dolayısıyla Çanak-kale, Trakya ve doğu vilâyetlerinde kısmen nirengi ameliyeleri ve muhtelif ölçeklerde topoğrafya hartaları yapılmış, Suriye ve Filistinde de, Halep esas kenarına göre, nirengi ve hartalar meydana getirilmiştir. Harb yüzünden subay alınamadığı için İstanbulda Harbiye Nezareti binası (bugün Üniversite merkez binası) arkasında itfaiye kışlasında nirengi, topoğrafya ve kartoğrafya kollarından mürekkep bir *Harta Okulu* açılmıştır. Mütareke zamanında Şehzadebaşında Feyziye caddesindeki binaya nakledilerek bir müddet orada çalışmış olan *Harta Mektebi* mezunlarından bir kısım Millî Mücadele senelerinde Ankaraya gelmiş, bir zaman Samanpazarında Attarbaşı hanında ve Sakarya taarruzunda da Keskin'de çalışarak ordunun harta ihtiyacını sağlamaya muvaffak olmuştur. İstiklâl Harbinden sonra ve Cumhuriyet devrinde devlet mekanizmasının her sahasında görülen gelişim hartacılıkta da kendini göstermeye başlamıştır. Genelkurmayaya bağlı evvelâ bir şube, daha sonra bir daire halinde faaliyete geçen bu müessese 1926 yılında «Harita Umum Müdürlüğü» adını alarak kadrosunu genişletmiş ve ihtisas için Avrupaya talebe de göndermiştir. Daha sonra Ankarada bir *Harita Mektebi* açarak faaliyetini ilerletmiş memleketler derecesine çıkarmıştır. Umum müdürlüğün ilk işi 1912 yılında başlayıp çabuk alınır nirengiye dayanan 1:200.000 ölçekli *istikşaf hartalarının* yapılmasına hız vererek 1929 senesi sonunda bunları tamamiyle bitirmek olmuştur. Bu tarihten sonra kara hartacılığımızda gerek teorik gerek pratik sahalarda pek büyük bir gelişmeye şahit oluyoruz [1].

[1] 1. Bir defa belki 1:200.000 ölçeğindeki istikşaf hataları için şimdiye kadar yeter görünen fakat kadastro hartaları veya 1:25.000 ölçeğindeki için yetersizliği anlaşılan *Bonne* projeksiyon sistemi bırakılıyor ve 1933 senesinden itibaren daha elverişli bir sistem, *Gauss-Krüger* konform projeksiyon usulü kullanılmaya başlıyor.

2. Arzın boyutlarına ait eski *Bessel* elemanları yerine şimdi son geofizik araştırmaları ile tesbit edilmiş *Hayford sferoidi* elemanları kabul edilerek projeksiyonlar gerçeğe daha yakın bir şekilde vücuda getirilmeye çalışılıyor.

3. Birinci, ikinci... derece nirengilerinde gerek astronomi işleri gerek *esas kenar* ölçüleri son derece mükemmelleştirilmiş aletler ve usuller ile tesbit edilmekte ve bu suretle memleket kadastro hartasının yapılması için aşağı yukarı kilometreye kadar sıkıştırılabilecek beşinci derece nirengi noktaları meydana getirilmiş bulunmaktadır.

2. Son 30-35 yıl evveline kadar bizde denizci milletlerin vücudunda getirmiş oldukları deniz hartaları kullanılmakta idi [1]. Meşrutiyet devrinin başından itibaren deniz hartacılığına önem verilmeye başlanmış ve Bahriye Nezaretinin Erkânıharbiye beşinci şubesi bu işe memur edilmiş, 1911 de kadro daha ziyade genişletilerek nihayet Bahriye Nezaretinin kaldırılması üzerine deniz hartacılığı işleri *Hidroğrafi Şubesi* adı ile Ankarada Harita Umum Müdürlüğü emrine verilmiştir. Bu şube bugün en son sistem *eko* denilen «sada ile iskandil» yapan aletlerle sularımızın derinliklerini pek büyük bir doğruluk ve sıklıkla ölçmekte ve deniz hartalarına geçirmektedir.

D. METEOROLOJİ İŞLERİ. Derginin geçen sayısında 1914 Cihan Harbi içinde «Askerî Rasadat-i Havaiye İdaresi» tarafından o zamanki Osmanlı Devletinin muhtelif yerlerine serpilmiş 23 kadar birinci sınıf meteoroloji istasyonunun işlediğinden ve neticelerinden bahsetmiştik [2]. *Mütareke* zamanlarında işgal ordusu tarafından bir müddet İstanbulda Yeşilköyde ve Maçka kışlasında bazı hava gözlemleri yapılmış ise de bunların neticeleri hakkında maalesef elde malûmat yoktur. Halkalı Ziraat Mektebinde tutulan gözlemleri istisna edecek olursak bütün Osmanlı İmparatorluğu içinde 1912 senesinden beri intizamlı bir şekilde işlemekte olan tek bir meteoroloji observatuarı *Kandilli Rasathanesi* idi [3].

4. Eskiden olduğu gibi plançeta ve takyometre usullerine göre her noktaya gidilerek ölçme işleri yerine yapılacağı yerde şimdi tayyareden resim çekmekten ibaret *fotogrametri* ile bu işler hem daha doğru hem de daha çabuk ve az masraflı olarak filimlerden, pek karışık makineler vasıtasıyla, otomatik bir şekilde yapılmaktadır (stereoplanigraf). Fotoğrafları kıymetlendirme işinde her aletin başında günde (saat 7 den 24 e kadar) üç takım (posta) kullanılmak suretiyle bir senede 3000 km². lik sahanın 1:25.000 ölçeğindeki topoğrafya hartaları meydana getirilmektedir.

5. Aerofotogrametri usulü ile kıymetlendirilen paftaların kopyaları topoğrafyalar tarafından arazi üzerinde incelenerek ve doğruluğu kontrol edilerek adlar yazılır ve bu ölçek içinde görülmiyenler özel işretlerle tamamlanır.

[1] İ. Hakki AKYOL, *Tanzimat devrinde bizde coğrafya ve jeoloji*, İstanbul, 1940 Maarif Matbaası (Tanzimat'ın 100 üncü yıldönümü münasebetiyle); s. 534-535.

[2] *Türk Coğrafya Dergisi*, yıl I. Sayı II. s. 124-125.

[3] 1934 yılından beri her üç ayda bir çıkmakta olan «İstanbul Kandilli Rasathanesi» dergisinde meteoroloji, sismoloji ve 1936 senesinden itibaren de,

Cumhuriyet devrinde Ziraat Vekilliğine bağlı olmak üzere 1926 yılının son aylarında «Rasadat-i Cevviye» adı ile Ankaranın NW sinde Etlik denilen yerde bağlar içinde ($\varphi = 39^{\circ}38'$, $\lambda = 32^{\circ}48'$, barometre aletinin yeri denizden 969,5 m.) bir meteoroloji enstitüsü kurulmuştur [1].

Askerlik, ziraat, maarif v.s. meteoroloji gözlemleri ile yakından ilgili olduklarından ilk önce, meselâ İstanbulda, devletin üç ayrı müessesesine ait ayrı ayrı yerlerde işler meteoroloji istasyonları bulunuyordu: Daha ziyade basınç ve rüzgârlarla uğraşan «Millî Müdafaa Vekâleti Hava Rasat Teşkilâtı ve Şebekesi» ne ait Yeşilköy istasyonu, daha ziyade sıcaklık, yağış ve rüzgâr gözlemleri yapan Ziraat Vekilliğinin «meteoroloji enstitüsü istasyonları» (Göztepe, Halkalı, Bahçeköy, Yalova), bütün hava gözlemleri ile ilgili «Maarif Vekilliği İstanbul Kandilli Rasathanesi» bunlardandır.

15/X/1927 tarihine kadar Etlikte işlemiş olan Ankara merkez istasyonu buradan kaldırılarak bugün Yüksek Ziraat Enstitüsünün bulunduğu yere, rektörlük binasına getirilmiştir ($\varphi = 39^{\circ}85'$, $\lambda = 32^{\circ}48'$; kot 860 m.). Nihayet buradan da yerini değiştirerek Yenişehirde Kocatepeye kaldırılmıştır ($\varphi = 39^{\circ}58'$; $\lambda = 32^{\circ}48'$; kot: 887 m.).

Bütün meteoroloji enstitülerini bir idare altında bulundurmak düşüncesiyle 11 şubat 1937 tarihinde kabul edilen kanun ile, İstanbul Kandilli Rasathanesi müstesna olmak üzere, bütün meteoroloji teşkilatları başvekilliğe bağlı Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü altında toplanmıştır. 1933 senesinde memleketimiz içinde 19 birinci, 25 ikinci ve 55 üçüncü sınıf istasyon bulunuyorken bugün bunların adedi 50 birinci, 21 ikinci, 94 üçüncü sınıftan olmak üzere 165 e varmıştır.

ilâve olarak, miknatis rasatları bulunmaktadır. Ayrıca Arnavutköyünde akıntı anaforu yerinde bulunan maregraf (eşel) ile deniz seviyesinin değişmesini ve Kandilli iskelesi dubası üzerinde de yüzeyde ve 15 m. derinlikte deniz suyunun her günkü (saat 8) sıcaklığını gösterir gözlem neticeleri vardır: İstanbul Kandilli Rasathanesi Meteoroloji Sismoloji, ve Miknatis Rasatları. No. 1 (1934) — No. 19 (1938). İstanbul Maarif Matbaası.

[1] Gözlemler 12/XI/1925 tarihinde yapılmaya ve sonuçları «Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsünün aylık hava bülteni» adı ile günlük veriler şeklinde neşredilmeye başlanmıştır.

tır [1]. Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğünün günlük, aylık ve senelik gözlemlere ait çeşitli yayını vardır [2].

E. HİDROLOJİ İŞLERİ. Coğrafi âmillerin icaplarından olmak üzere memleketimizin bir su derdi bulunmasına rağmen geçen devirlerde kaynak, akarsu ve göl şeklinde karalar içinde gördüğümüz suların rejimleri ve özellikleri ile hemen hemen uğraşılmamış ve bunlardan faydalanma yolları düşünülmemiştir. Filhakika 1911 de İngiliz Mühendisi W. Willcoks'un büyük mikyasta sulama projesi [3] ve 1912 senesinde Bağdat demiryolu kumpanyasının aynı maksatla Beyşehir gölünden su getirerek ve Suğla (Karaviran) gölünü kurutarak Çarşamba deresi yatağını nizama sokmak suretiyle Konya ovasında (Çumra) sulama işleri teşebbüsünde bulunması [4], bazı bataklıkların kurutulması gibi faaliyetler istisna edilecek olursa Cumhuriyet devrine kadar memleketimizde su meselesi hemen hemen ele alınmamış idi.

Bir taraftan Nafia (su işleri) diğer taraftan İktisat Vekilliklerinin (Elektrik işleri etüdü idaresi) [5] ve belediyelerin işbirliği yaparak çalışmaları sayesinde akarsuların kabarık ve çekilmiş zamanlarında rejimleri senelerce tetkik edilmek, yatakları düzeltilmek, bataklıklar ku-

[1] Gözlem bakımından üçüncü sınıf istasyonlar yalnız yağış ile, ikinci sınıftan olanlar sıcaklık, nem, bulutluluk, toprağın sıcaklığı ile nihayet birinci sınıftan olanlar da bunlara ilâve olarak basınç, güneşlenme ve buharlaşma olayları ile uğraşır.

[2] İstatistik yıllığında çıkmakla beraber bu neşriyat 1933 senesine kadar Ziraat Vekilliği adına yapılmakta idi:

1. a) Günlük hava vaziyeti bülteni.
b) Aylık meteoroloji bülteni 1925-1932, Ankara (her sene 13 sayıdan ibarettir ve sonunda bir de ayrıca senelik hava icmalı vardır).
2. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü İstatistik Yıllığı. Ankara, Hüs-nütabiat Basmevi.

[3] WILLCOKS, W.; *Plans of irrigation of Mesopotamia* (81 harita). London 1911.

WILLCOKS, W.; *The garden of Eden and its restoration* (Geograph. Journ. XL, 129-149). London 1912.

[4] BANSE, E.; *Auf den Spuren der Bagdadbahn*. Weimar 1913 (bir harita 1/2 milyon).

[5] 3/IV/1939 Nafia teşkilât kanununun bir maddesiyle Nafia Vekilliğine bağlanmıştır.

rutulmak, regulâtörler ve bentler yapılmak suretiyle şehir ve kasabaları ve ziraat sahalarını su basmasından kurtarmak ve çok verimli ekelecek toprak kazanmak, bol veya az suyu idareli kullanmak ve fazla olarak su kuvvetinden enerji bilhassa elektrik enerjisi şeklinde faydalanmak, sıhhi içme suları sağlamak, halkı malarya gibi hastalıklardan kurtarmak hulâsa memleketin zirai ve iktisadi kabiliyetini artırmak, sıhhi hayatını temin etmek için son on, on beş seneden beri *su işleri* programına pek büyük bir önem verilmiştir [1]. Bundan başka *elektrik İşleri Etüt Dairesi Genel Direktörlüğü* tarafından Karadeniz, Marmara ve Ege denizleri, Akdeniz ve Basra körfezi havzalarına dökülen akarsuların rejimlerini tesbit için *seviye değişmesini, akımı ve istasyon konumunun yağış ve buharlaşma* olaylarını veren 50-55 kadar akarsu rasat istasyonu kurulmuştur [2].

F. MADEN İŞLERİ. Buhar makinesinin büyük mikyasta muharrik kuvvet şeklinde kullanılması üzerine büyük endüstrinin ortaya çıktığı *kömür ve demir asrı* diyebileceğimiz XIX. asırda Ereğli-Zonguldak kömür havzası işletmeye açılarak Tanzimat devrinde (1848) bizde, yabancı sermaye ile, madencilğe nasıl bir hız verilmiş ise infilâkli motorların gelişmiş olduğu ve *petrol asrı* diyebileceğimiz XX. asırda da Cumhuriyet devrinde yeraltı zenginliklerinden faydalanma imkânları milî sermaye ile, petrol araştırmaları şeklinde tekrar canlanmış (1925) ve nihayet 1935 yılında «Maden Tetkik ve Arama Enstitü-

[1] Bursa, Bergama, Manisa, Aydın, Malatya, Adana, Kayseri, Samsun, Iğdır, Mersin, Erzincan, Antalya muntakalarında olmak üzere 12 adet «su işleri şube mühendislikleri» meydana getirilmiştir. Gönen-Bursa depresyonundaki suların ıslah işleri, Bakır çayı deltasının kurutulması, Gediz, Küçük ve Büyük Menderes nehirlerinde sulama teşkilâtı, Cellât gölünün kurutulması, Erzincan, Malatya, Konya, Adana, Mersin ovalarında, Kızıl ve Yeşilirmak deltalarında ve Meriç havzasında sulama işleri ve bataklıkların kurutulması... gibi faaliyetler bunlardandır.

[2] Bunların 9 u birinci sınıftan yani her dört rasadı birden yapan (Sakarya: Tekeköy, Porsuk: Beşdeğirmen, Kızılırmak: Yamula, Yeşilirmak [Kelkit]-Fazlı, Gediz: Kız köprüsü, Büyük Menderes: Çal, Kemer ve Amasya [Bozdoğan], Zamanlı: Söğütlü, Fırat: Keban), 2 si ikinci sınıftan (Dalaman çayı: Fevziye, Sakarya: Yenice), 32 si üçüncü sınıftan yani seviye değişikliği ile akımı veren, geri kalanı da (23) yalnız seviye değişikliğini gösteren akarsu gözlem istasyonlarıdır. Bu rasatların neticeleri *Sular Umum Müdürlüğü* tarafından çıkarılmaktadır. *Su Rasat Grafikleri*, yıl - 1935 ve yıl - 1936. Nafia Vekâleti neşriyatı. Sene 4, sayı 1 ve 2.

sü» nün (M. T. A.) teşkil edilmesiyle cezri bir inceleme ve işletme safhasına girmiştir.

Bugün en modern vasıtalarla kurulmuş bulunan enstitünün petrol ve maden arama işlerinde sahada jeoloji incelemeleri ve prospeksiyonlar yapılmakta, jeoloji hartaları alınmakta, geofizik yollar ile bilhassa «résistivité» ve magnetometri usulleri ile maden araştırmaları icra edilmekte, lâboratuvarlarında kimya tahlillerinin yanında mineraloji, petrografi, paleontoloji (ve mikropaleontoloji) gibi madenciligi yakından ilgilendiren ilim kollarına ait müşahedeler ve tetkikler ile uğraşmaktadır. Bundan başka teknik servislerde sondaj ve kazı işleri yapılmakla beraber fotogrametri yolu ile hartalar ve plânlar alınmakta, topoğrafya hartaları vücuda getirilmektedir. Bütün bu ilmî çalışmaların neticeleri her üç ayda bir çıkmakta olan mecmua [1] veya üç seri olmak üzere (A serisi *tebliğler* yani komünikeler, B serisi *irdeller* yani muhtıralar, C serisi de *monografiler*) tertibedilmiş eserler ile yayın sahasına konmaktadır. Makaleler hem Türkçe hem de yabancı dillerde (Fransızca, İngilizce, Almanca) neşredilmektedir [2]. Fakat marif bakımından daha mühim olan nokta 1941 senesinde toplanan Coğrafya Kongresinin dileği üzerine M. T. A. enstitüsünün İstanbul Üniversitesi ile işbirliği yaparak 1:800.000 makyasında memleketimizin bir jeoloji hartasının vücuda getirilmesini üzerine almış olmasıdır. Hartaya esas olan kaynaklar şunlardır:

1. Pek eskiden beri mütehassıslar tarafından memleketimizde neşredilmiş olan jeoloji hartaları ve raporları;
2. M. T. A. enstitüsü arşivlerinde bulunan eski hartalı veya hartasız jeoloji tetkikleri;
3. Son zamanlarda M. T. A. enstitüsünde çalışan jeolog ve mühendisler tarafından hazırlanmış jeoloji taslaklarının bir araya getiril-

[1] *Maden Tetkik ve Arama* (M. T. A) Enstitüsü mecmuası. Ankara: (1936-1943). Sayı 1-29. (Her üç ayda bir çıkar).

[2] Broşürler:

A serisinden 1-6, 1942, Ankara; B serisinden 1-8, 1942, Ankara; C serisinden 1-2, 1941, Ankara.

meleri ile elde edilecek hartalar. *Türkiye jeoloji hartasının* dört paftası yani yarısı bitmiştir [1].

Etibankın malî yardımı ve kontrolü altında birçok yabancı müte-hassısların bulunduğu M. T. A. enstitüsü tamamiyle bir batı zihniyeti ile çalışmakta, yalnız ilim sahasında değil teknik ve ekonomik vâdide de memleketimize birçok faydalar sağlamaktadır [2].

[1] Memleketimizin 1:800.000 ölçeğindeki hartasının İstanbul, İzmir, Ankara, Musul paftalarının jeoloji hartaları (renkli) basılmıştır. İlerde müte-hassis jeologlar her bölge veya mıntaka için izahat yollu ayrıca broşürler çıkaracaklardır.

[2] Anormal senelere ve cihanı sarsan harb yıllarına ait olmakla beraber şu küçük birkaç istatistik rakamı bize bu hususta fikir verebilecek mahiyettedir:

Cinsi	1923 Ton	1938 Ton	1941 Ton	Ocak adları
Taşkömürü	597 469	2 588 957	3 019 626	Zonguldak-Kilimli (%60), Kozlu (%29,6), Ereğli (%10,46).
Lİğnit	253 000 [imrarat]	145 000 [imrarat]	279 562	Soma (%33), Çeltik (Amasya-Merzifon, %23), Tavşanlı (%12,5), Değermisaz (Kütahya, %20).
Demir	—	76 707 [1939] 232 075	59 749	Divriki (4 sene içinde 498.669 ton).
Bakır	189 000 [cevhər]	2 488 [saf]	10 510 [saf]	Ergani (%85,8), Çoruh-Kuvarshan (%14).
Krom	3 400 [1924]	208 405	150 129	Elâzığ-Guleman (%42), Kütahya-Tavşanlı (%27), Muğla-Fethiye (%18), Demirkazık (Eskişehir %10).
Zımpara	6 895	8 352	6 042	Muğla (%89), Aziziye (Havuzlu, %4,5), Tire-Torbalı (%4,2), Aydın (%3,8).
Lületaşı	1 538 [sandık]	383 [sandık]	300 [sandık]	Eskişehir.
Borasit	11 000 [1924] 17 881 [1927]	15 170 [1939]	2 190	Bandırma (Sultan çayırı).

Bu cetvel bize endüstri gelişmemize yarıyan madenlerin (kömür, demir, bakır...) istihalleri büyük ölçüde arttığı halde Avrupaya gönderilen ve orada işlenenlerin (krom, zımpara, lületaşı..) miktarları piyasa durumuna göre değişmektedir.

G. ZİRAAT İŞLERİ. Memleketimiz nüfusunun dörtte üçü köylü nüfus yani hayatını çiftçilik, hayvancılık ve ormancılık ile topraktan sağlama mecbur bir kütle olduğuna göre toprağın üstü altından ziyade önemli ve geniş mânada ziraat yurdumuzun iktisadi temelidir.

Yeni rejimde bu cihet daima gözönünde bulundurulmuş olduğundan modern bir zirai terbiyeyi havi gençler yetiştirebilmek için eski Fransız sistemi üzerine İstanbulda kurulmuş olan (1890/1308) *Halkalı Ziraat {ve Baytar} Mektebi* kapatılarak yerine Ankarada en yeni Alman sistemine göre (Landwirtschaftliche Universitätsinstitute) bir *Yüksek Ziraat Enstitüsü* açılmıştır (10/VI/1933). *Teknik* yani tabiat kanunlarını zirai istihale ve *ekonomik* yani tabiat ve iktisat kanunlarını da zirai teşebbüslere tatbik etmek usullerini öğretmeyi kendine vazife edinmiş olan yüksek ziraat *beş fakülte* [1] ve *33 enstitü* [2] ile büyük ölçüde araştırmalar ve incelemeler yapmaya imkân bulan hakiki bir üniversite tipindedir. Bu Yüksek Ziraat Enstitüsünün memleketimize ait çok çeşitli araştırma ve çalışma mahsulleri (broşür veya kitap) arasında fizikî ve beşerî coğrafyayı ilgilendirenlerin sayısı pek büyüktür [3].

H. İSTATİSTİK İŞLERİ. Geçen yazılarımda da bildirildiği üzere [4] eski devirlerde bizde bu husus için yetişmemiş ve pek fena şartlar altında çalışan memur elleri ile her dayire kendi istatistiğini kendi yapmakta idi. Usulsüz ve gelişi güzel dizilen ve çok defa doğru ol-

[1] 1. Tabii İlimler Fakültesi, 2. Ziraat Fakültesi, 3. Veteriner Fakültesi, 4. Orman Fakültesi, 5. Zirai Teknoloji Fakültesi. Bunlardan Ziraat, Veteriner ve Orman Fakülteleri tam teşekküllü fakültelerdir. Tabii İlimler Fakültesi ile Teknoloji Fakültesi daha ziyade diğer üç fakülteye hazırlayıcı dersler vermek ile mükellef bulunmaktadır.

[2] Ziraat Fakültesinde iktisadiyattan başlayarak ziraat aletlerine ve zirai kimyaya varıncaya kadar pek mütenevvi vazifeler gören *12 enstitü*, Veteriner Fakültesinde cerrahiden hıfzıssıhaya kadar *6 enstitü*, Ormancılık Fakültesinde geodesi ve ve fotogrametri'den orman hâsılatı ve işletme iktisadına kadar muhtelif işlerle uğraşan *8 enstitü*, Tabii İlimler Fakültesinde fizikî ve tabii ilimlere ait *7 enstitü* vardır.

[3] 1934 senesinden başlayıp bugüne kadar Yüksek Ziraat Enstitüsünün çıkarmış olduğu broşür ve kitap sayısı 140 a varmıştır. Bunlar arasında uzun incelemeler ve çalışmalar neticesinde salâhiyetli eller tarafından kaleme alınmış olanlar pek çoktur.

[4] İ. Hakkı AKYOL; *Tanzimat devrinde bizde coğrafya ve jeoloji*. İstanbul 1940 (Tanzimatın 100 üncü yıldönümü münasebetiyle neşredilen kitapta ve ayrı basımda). S. 548-550.

İ. Hakkı AKYOL; *Türk Coğrafya Dergisi*. 1943. Ankara. Sene I, sayı I s. 6.

dukları şüpheli görünen bu rakamların tabiatıyla bir kıymeti yok idi. Bizde esaslı olarak istatistik çalışmaları ilk Belçika nüfus sayımını düzenliyen (1846), istatistik metodunu ve milletler arası istatistik kongrelerini kuran (1853) Quetelet'nin hemşerisi C. Jacquard'ın idaresinde yedi memurdan mürekkep Başvekâlete bağlı merkezî bir büro ile başlar (1926).

İçtimai hayatın toplu bir surette vukua gelen tezahürlerini sistematik bir tarzda inceliyerek neticelerini ölçü ve sayı ile ifade eden *istatistik* bu toplu hayatın olayları arasında rakamlar ve grafikler üzerinde yakalanan birtakım kaidelerin çıkarılmasına vesile olduğu için içtimai ve iktisadi bakımdan çok mühimdir. Bilhassa istatistik metodu, iktisat, beşerî ve iktisadi coğrafya ve idare gibi ilimlerin temel bilgisidir. Fazla olarak içine matematik boyası da karıştırılarak, hayat sigortalarında olduğu gibi, bizi birtakım ameliî neticelere de götürür. Coğrafyada grafik tevili ve istatistik rakamlarının harta perdesi üzerine dökülmesi dimağı çok tenbih eden bir iştir.

Bizde cezrî olarak ilk nüfus sayımı 1927 senesinde yapılmıştır. Bundan sonra her 5 senede bir nüfus sayımı yapılmaktadır. Başvekâlet Umum Müdürlüğünde toplanmış bulunan istatistik işleri pek çok ve çeşitlidir: Maliye, ticaret, nüfus, maarif, adliye, sanayi, ziraat istatistikleri en modern usuller dairesinde toplanarak ve ekseriya otomatik makineler vasıtasıyla fişlenerek, işlenerek bir sistem dâhilinde muhtelif tarzda yayın şeklinde çıkarılmaktadır [1]. Bu cezrî istatistik mutaları bize «milletler arası istatistik kongrelerinde» şerefli bir yer ayırmış olsa gerektir.

İ. COĞRAFYA VE JEOLJİ İNCELEMELERİ. Coğrafyanın bilhassa fizikî coğrafyanın jeoloji ile pek sıkı münasebetlerde bulunduğu gerek Darülfünun gerek Üniversite zamanında iki ayrı Fakülteye bağlı (Edebiyat ve Fen Fakülteleri) bu iki enstitünün Cumhuriyet devrindeki çalışma tarzlarından kolayca anlaşılacaktır. Onun için bu-

[1] İstatistik Umum Müdürlüğü neşriyatı pek çoktur:

Bir arada her sene çıkan *İstatistik Yıllığı*, Ankara. 1927 - 1942. C. 1-13. Bundan başka 1943 senesi nisan ayına kadar:

Ekonomik istatistikler	178 cilt	Maarif istatistikleri	16 cilt
Nüfus istatistikleri	71 cilt	Umumi mahiyette neşriyat	
Malî istatistikler	22 cilt	(yıllıklar)	21 cilt
		İnceleme ve tercümelemler	78 cilt

Bütün bu ciltlerin hepsi 110.000 sayfayı aşmaktadır. (Celâl AYBAR; *Türkiyede İstatistik*. Türk Coğrafya Dergisi. Sene I., sayı I s. 93-96).

rada bu iki ilim kolunun araştırma ve inceleme özelliklerini bir arada tetkik edeceğiz.

1. Mütareke yılında (1919) yabancıların İstanbul Darülfünunundan ayrılmaları üzerine [1] bu yüksek müessesede jeoloji ile coğrafya enstitüleri memleketimiz elemanları tarafından çevrilmiş ve biri arzumıza ait olayların zamanda gelişmelerini diğeri mekânda dağılıklarını araştıran bu iki tamamlayıcı ilim koluna bu devirde verilen istikamet daha ziyade öğretim cephesi üzerinde toplanmıştır. Bu safhada gördüğümüz bir tek iş memleketimize (doğu Anadolu'nun bir kısmı eksik) ait, madenlerin yerlerini de gösterir, bir jeoloji hartasının yapılmış olmasıdır [2].

Cumhuriyet devri başlangıcında her iki enstitünün birlikte, hükümetin gösterdiği lüzum üzerine, memleketimizi müteessir eden bazı olayları tetkik ettiğini görüyoruz [3].

Üniversite ilim yapan bir bina olmaktan ziyade ilim yapan bir müessese olduğuna göre coğrafya enstitüsü öğretme vazifesinin yanında belki onun üstünde araştırma ve inceleme işlerine de yer ayırmaya çalışmıştır. Bu maksatla kendisinin ve dolayısıyla Darülfünunun teklifi ve Maarif Vekâletinin delâletiyle hem fizikî coğrafyada bilhassa morfolojide hem de jeolojide ihtisas sahibi bir profesör aranmış ve Dijon Üniversitesi Jeoloji ve Fizikî Coğrafya Profesörü E. CHAPUT davet edilmiştir. [4].

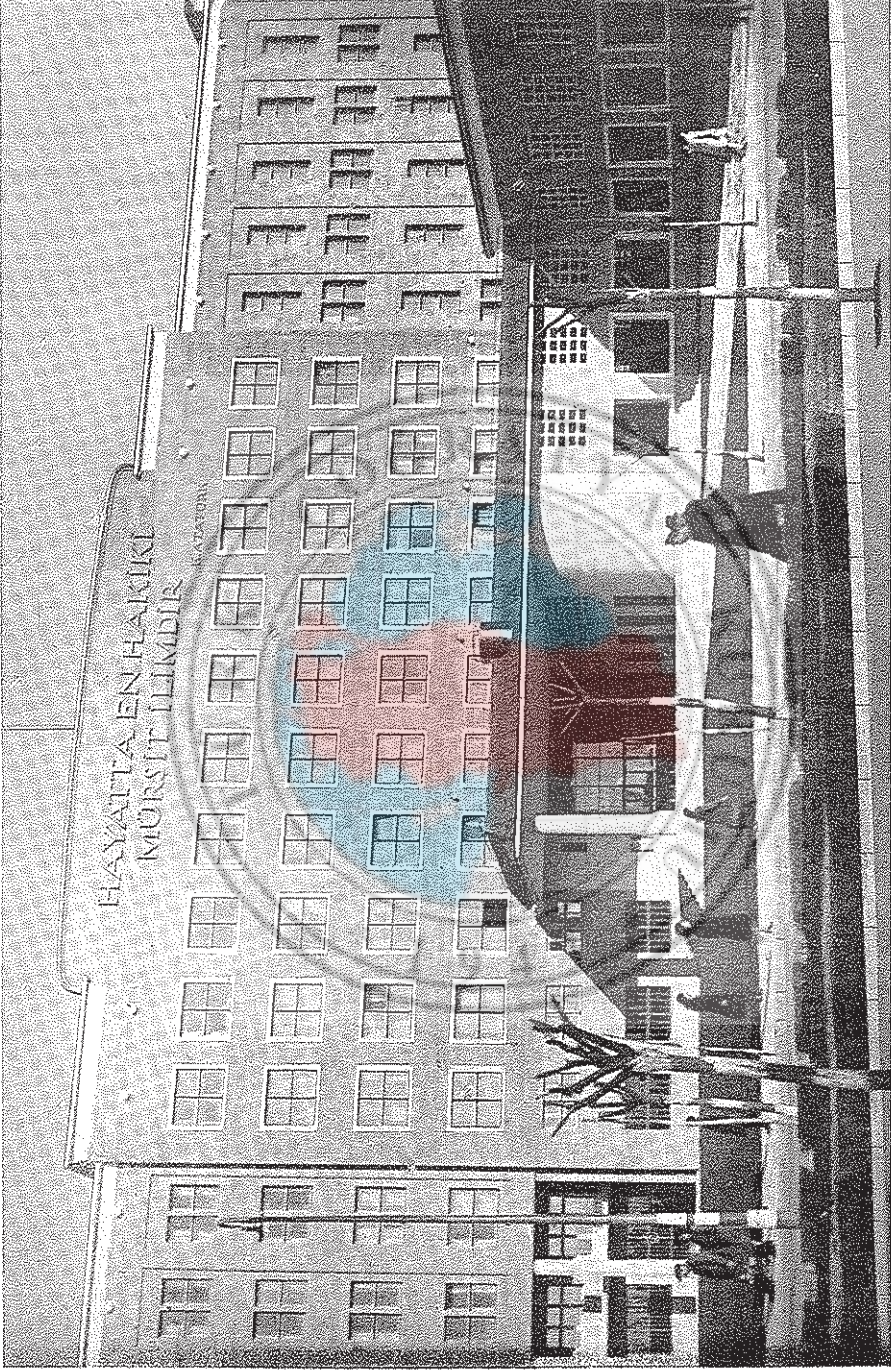
[1] Türk Coğr. Kr., yıl I, sayı II s. 134.

[2] Damat Kenan ve Ahmet Malik [SAYAR]; *İlm-i arz haritası* (1/1,5 mil.) İstanbul. 1336/1920. (İlm-i arz kısmı Tchichatcheff, Philippson, Tula gibi meşahirin haritalarından iktibas edilmiştir.

[3] Geyve Boğazından Yrlanda heyelânı (1923), Samsun demiryolu üzerinde Mert ırmağı wâdisindeki yamaçlarda vukua gelen heyelân (1926), Tepeköy-Torbalı ve İzmir zelzeleleri (1928)...

[4] İlk defa Paris büyük elçiliği yolu ile Fransadan coğrafya enstitüsüne *umumi coğrafya* kürsüsü için *Tb. Lefebvre* adında bir coğrafya — tarih «agrégé» si çağırılmıştır (29/XII/1925). Bu profesör morfoloji sahalarında tetkikler yapmaktan ziyade çalışmalarını daha ziyade öğretim sahasına teksif etmiş ve harta izahı ile meşgul olmak, fizikî coğrafya ile memleketler coğrafyası dersleri vermekle beraber mesaisini bilhassa beşerî ve iktisadi coğrafya üzerine yöneltmiştir.

Daha sonra (1926) Fransa maarif-i umumiye nezareti yüksek öğretim kataliyle Prof. E. CHAPUT Dijondaki kürsüsünden İstanbulu çağırılmıştır. İlk üç senelik mukavelesinde profesör çalışmalarını tamamıyla İstanbul Darülfünunu Coğrafya Enstitüsüne hasredek, enstitü müdürü sıfatıyla hem öğretimi nizamlıyacak hem de memleket içinde enstitü elemanları ile beraber büyük ölçüde inceleme gezileri yapacaktı. Mukavele ikinci üç sene için de yenilendi; profesör buna göre kış sömestirlerini Fransada geçirecek, yaz sömestirlerinde coğrafya enstitüsünden başka

Ankara : Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi rasatanesi

1929 dan itibaren bugüne kadar artan bir hızla ve çok defa her iki enstitünün elemanları ile birlikte yapılmakta olan araştırma ve inceleme gezileri ilk önce Ankara civarında teksif edilmiş (1929-1932), daha sonra Orta Anadoluya teşmil edilmiştir (1930-1935). Fazla olarak İç Anadolu ile bir mukayese yapılabilmek için memleketimizin kenar kısımlarının (Trakya, batı, güney, kuzey ve doğu Anadolu) önemli yerlerinde ayrıca geziler yapılmış, icabında aynı mıntaka birçok istikametlerde dolaşarak esaslı surette incelenmiştir. Tabiiyle, biri öğretim sahası diğeri hükümet merkezi olmak itibariyle Karadeniz Boğazı civarıyla Ankara bölgesi en ziyade incelenmiş sahalardandır.

İstanbul coğrafya ve jeoloji enstitülerinin yaptıkları bu araştırma ve inceleme işlerini nevelerine, yapılış tarzlarına, şekillerine ve amaçlarına göre birçok kategorilere ayırmak mümkündür:

a. *Yer göçmesi (kayşa), su basmaları ve depremler* gibi ara sıra memleketimizi yoklayan tabiat âfetlerinin, gösterilen idari lüzum üzerine, vukua geldikleri bölge ve yerlerde incelenmeleri;

b. Yapılacak *barajların* yerlerini tesbit etmek, nüfusu kalabalık yerlere içme ve kullanma suları sağlamak ve enerji şeklinde bu kuvvetlerden istifade etmek gibi sırf sıhhi ve iktisadi amaçlar ile memleketimizin muhtelif yerlerinde bu noktadan zemin şartlarını incelemek;

c. Bunların yanında ve onlar ile beraber ülkemizin muhtelif yerlerini *jeoloji* ve *jeomorfojeni* daha doğrusu coğrafya bakımından araştırmak;

d. Sırf ilmî noktadan sistemli bir surette çizilmiş program altında yapılan *jeoloji* ve *morfoloji* tetkikleri;

e. Nihayet mevcut vesikalara, vasıtalara ve *bibliyoğrafyaya* dayanarak yapılan tetkik ve tettebular.

jeoloji estitüsünde de birkaç saat ders verecek ve büyük tatillerde her iki enstitü elemanları ile memleketimiz içinde geziler yapacaktır. Nihayet profesör üçüncü üç sene de mukâvelisini yoniledi. Bu defa çalışmalarını jeoloji enstitüsüne doğru yöneltti, coğrafya enstitüsünde konferans şeklinde dersler vermekle iktifa etti ve bundan sonra (1936-1939) iki sene kadar da sırf eskisi gibi her iki enstitü elemanları ile memleketimiz içinde tetkiklerde bulundu.

Profesör E. Chaput 1937 senesinde memleketine dönmek mecburiyetinde kaldığından onun yerine jeoloji enstitüsüne İsviçreden altı sene müddetle *Ed. Paréjas* adında bir jeolog çağırılmış (1937) tir. İltifalı yapı ile çok uğraşmış olan İsviçreli profesör, E. Chaput gibi bol malzeme toplayıp ve bunları inceleyip memleketimizin petrografi, paleontoloji ve stratigrafisine yardım edeceği yerde daha ziyade jeoloji spekülasyonları ile uğraşmak temayülünde bulunmuştur. Mikropaleontolojiyi öğretmek ve enstitüde Türk gençleri yetiştirmek gibi işlerde hizmeti dokunmuştur. Enstitüde bulunduğu müddetce E. Chaput'nün çizdiği yolda yürümeye çalışmıştır.

2. Ankarada açılan *Dil-Tarih-Coğrafya* Fakültesinde kurulmuş coğrafya enstitüsünün (10/XII/1935) başına Profesör Dr. Herbert LOUIS çağırılıyor [1]. Enstitü genç elemanları ile beraber oldukça kısa bir zaman zarfında memleketimiz içinde birçok geziler yaparak İstanbul Üniversitesi coğrafya ve Jeoloji enstitüleri gibi memleketimiz coğrafyasına çok yardım etmiştir.

3. Ankara yüksek ziraatinin tabii ilimler fakültesinde *jeoloji ve mineraloji enstitüsü* de (kuruluş tarihi 1933) memleketimizin muhtelif yerlerinde jeoloji bakımından birçok incelemelerde bulunmuştur [2].

4. Yabancı memleketlerde olduğu gibi sırf ordunun ihtiyacı gözönünde bulundurularak faydalanma amacıyla, meselâ, Fransada «Service géographique de l'Armée» gibi bizde de Erkân-ı Harbiye-i Umumiyyeye bağlı bir *coğrafya heyetinden*, bir *merkez şubesinden* ve *arşiv grubu* ile *kütüphaneden* mürekkep bir *coğrafya encümeni* kurulmuştur (14/V/1924, yazıfeye başlaması 1/VI/1924) [3]. Encümen muhtelif coğrafi malûmatı elde edebilmek için vekilliklere, valiliklere, komutanlıklara ve daha birçok müesseselere (Türkocakları...) ve uzmanlara müracaat ettiği gibi memleketimizin içinde ve dışında olmak üzere dilimizde veya yabancı dillerde yazılmış mühim eserleri de toplamış ve bunlardan faydalanmıştır [4].

2. CUMHURİYET DEVRİNDE TEDVİN

Bu devirde her sahada evvelki devirlerde göremediğimiz pek canlı bir eser meydana getirme faaliyetine şahit oluyoruz. Burada coğ-

[1] Gerek tek başına gerek çok defa olduğu gibi enstitü elemanları ile birlikte memleketimizin birçok yerlerinde dolaşmış olan profesör H. Louis 1943 senesi ağustos ayında memleketine dönmüştür.

[2] M. T. A. Enstitüsü jeologlarından ve Heidelberg üniversitesinin tanınmış eski ve yaşlı profesörlerinden W. Salomon-CALVI de bu enstitüde vazife almış ve iki yıl evvel ölmüştür.

[3] Vazifesi pek şümüllü olarak çizilmiş bulunan ve bir kısmı tasavvur halinde kalan *coğrafya heyeti* 10 şubeye ayrılmıştır: 1. Coğrafya-i tabii ve turuk-i muvasala, 2. Ziraat ve orman, 3. İlm-ül arz ve maadin, 4. Kara ve deniz suları, 5. Tektikat-i cevviye, 6. Nüfus, 7. Sıhhiye, 8. Baytariye, 9. Taksimat-i idariye ve iktisadiye, 10. Âsar-i atıka ve coğrafya-i tarihî (6/12/1924 te İstanbul gazetelerine yapılan bir tamim suretinden).

[4] Memleketimiz coğrafyası kısmen havzalara kısmen de mıntakalara ayrılmak suretiyle 8 ciltte toplanarak bitirilmiştir. (1933 yılından bugüne kadar). Ayrıca memleketimizin Kış ve Dağ ahvali (1927), Bursa vilâyeti coğrafyası (1927) ve Anadolunun havzaları (1933) gibi coğrafi eserler de meydana getirilmiştir.

rafyaya ve kendisini yakından ilgilendiren yardımcı ilimlere ait dimağ mahsullerini şu suretle sıralıyabiliriz:

1. Yıllıklar ve istatistik broşürleri;
2. Ansiklopediler;
3. Rapor şeklinde ilgili makamlara verilen inceleme neticeleri veya memleket içinde ve dışındaki kongrelerde yapılan tebliğler;
4. Pozitif ilimlere bilhassa coğrafya ve jeolojiye ait ilmî mecmualar ve eserler; hartalar ve atlaslar v.s.

Bu araştırma ve inceleme mahsullerinin bir kısmı zaten sırası düşükçe yukarıda inceleme bahsinde gereken yerlerde yazılmıştı, burada tekrarına lüzum yoktur. Yalnız teferruat içinde boğulmadan, kalmış olanları bir sistem dâhilinde kaydetmeyi ve bilhassa coğrafya ve jeolojiye ait olanlarla iktifa eylemeyi muvafık bulduk.

Bir defa, esas itibariyle, geçen devirlere nazaran kültür seviyesinin daha yüksek bir dereceye varmış olması ve dolayısıyla okuma zevkının uyanmaya başlamış bulunması fikir mahsullerine karşı rağbeti artırmış, eskiden olduğu gibi yalnız romanlar değil bugün her yaşta ve her seviyede olan hemen herkesi —belki bunda yeni harflerin de tesiri olacak— pek çeşitli eserler ilgilendirmiş bulunmaktadır.

İlerlemiş milletlerde olduğu gibi bizde de her ilmî teşekkülün araştırma neticelerini dökeceği bir *vasıtası* olmak icabeder. Bunun için yukarıda, misal olmak üzere, ancak bir köşesini gösterebildiğimiz memleketimizin pek yaygın ve değişik olan ilmî faaliyetinin şüphesiz çeşitli belletenleri, bültenleri, dergileri ve mecmuaları olacaktır.

Hem kemmiyet hem de keyfiyet itibariyle sayısı gittikçe artan ilk, orta ve yüksek öğretim talebemizin gerek teorik gerek pratik sahalarında muhtaç oldukları klâsik eserlerin, okul kitaplarının neveleri günden güne artmaktadır. İhtisasa doğru atılan adımlar tabiatıyla yayının da çeşitli olmasını ve çoğalmasını istiyecektir.

A. ANSİKLOPEDİLER. Hemen herkesin, eli altında toplu olarak her vakit istediği malûmatı kolayca bulabileceği birtakım eserlere ihtiyacı vardır. İşte bu düşünce ile eskiden beri her millette umumiyetle maddeleri alfabe sırasıyla dizilmiş ve ansiklopedi dediğimiz muhtelif seviyeye hitabeder ve ihtisas sahiplerine yazdırılmış eserler meydana getirilmiştir. Son senelerde özel teşebbüs ile meydana gelmiş olan *Hayat Ansiklopedisi* ile *Yeni Çocuk Ansiklopedisi* [1] bu nevi

[1] *Hayat Ansiklopedisi*. İstanbul Cumhuriyet Müesseseleri, 1932-1936, 10 c. 4802 s. On büyük cilt üzerine tertibedilmiş bulunan bu eser Amerikada çıkmış

eserlerdendir. Her ikisi de kusursuz olmamalarına rağmen genç mekteplilerin ihtiyaçlarını bugün için karşılayabilecek bir durumdadır. Halbuki *İslâm Ansiklopedisi* gibi resmî teşebbüslerle çıkarılmakta olanlar ^[1] daha esaslı bir başarıdır.

B. COĞRAFYA VE JEOLojiYE AİT ESERLER. 1. *Klâsik kitaplar.* Coğrafya enstitüsü yirmi yıldan beri yeni ve izahlı coğrafyayı memleketimize sokmaya ve bunun için de gerek üniversite tedrisatı gerek orta hattâ ilk öğretim için yazdığı kitaplarda mekân ilminin (coğrafya) istediği şerefli yeri vermeye çalışmaktadır.

1923-1924 ders yılı sonunda liselerin coğrafya kitaplarını ıslah etmek teşebbüsü ortaya çıktığından Fransız lise kitapları örnek alınarak bunlardan, Türkiye Coğrafyası hariç olmak üzere, Memleketler Coğrafyası aynen tercüme edilmek ve bizi ilgilendirenler ile *Umumi Coğrafya* adaptasyon suretiyle dilimize çevrilmek isteniliyordu ^[2].

«Compton's Picture Encyclopedia» adlı eser esas alınarak adaptasyon suretiyle meydana getirilmiştir.

Yeni Çocuk Ansiklopedisi. İstanbul, Tan neşriyatevi 1937, c. 2, 1440 s. İki büyük cilt olarak çıkarılmış olan bu küçük ansiklopedi bu neviden yazılmış İngilizce başka ansiklopediler de gözönünde bulundurularak kaleme alınmıştır. Bunun özelliği maddeler alfabe sırasıyla yazılacağı yerde malûmat bir sistem dâhilinde bahis bahis verilmiştir.

^[1] *İslâm Ansiklopedisi* (İslâm Âlemi Coğrafya, Etnoğrafya ve Biyoğrafya lûgati). İstanbul Maarif Matbaası (ilk cüz 1940, 17 nci cüz 1943, *Bermekiler* maddesine kadar. Her cüz 5 formadan ibarettir).

Aşlı beynelmîlîl akademiler birliğinin yardımı ve tanınmış müsteşriklerin iştirakiyle Fransızca, İngilizce ve Almanca olarak Leyden'de 5 cilt üzere (ilâve c.) üç dilde neşredilmiş bulunan (1908 - 1938) İslâm Ansiklopedisi yabancı dillerdeki basın esas tutularak Maarif Vekillığının kararı üzerine İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde kurulan bir heyet tarafından tercüme, tadil, ikmal ve telif suretiyle neşredilmektedir.

Makalenin provalarını düzelterken *İnönü Ansiklopedisi*'nin birinci fasikülünün yayın sahasına çıkmış olduğunu sevînce gördüm. Nefis bir kâğıt üzerine basılmış bulunan bu Ansiklopedi «Türk kültürünün yeni devrinin bir işareti, bir sembolü olacak ve fikir hayatımızda geniş tesirler yapacaktır».

İnönü Ansiklopedisi Ankara 1943. Cilt I. Fasikül I (Millî Şef İsmet İnönü'nün faksimile el yazılarını, Maarif Vekilimiz ve Kurum Başkanımız Hasan-Âli Yücel'in bir takrizini, önsöz olmak üzere de 23 sayfalık bir kısmı havâdir). 38 s. in 4 (*Abdullah Cevdet* [doktor] maddesine kadar).

^[2] L. GALOUÉDEC ve MAURETTE (mütercimi İbr. Hakkı [AKYOL]); *Umumi Coğrafya* (tabii, beşerî iktisadi), 2 c. 1925 İst. Matbaai-Âmire, 997 s.

Bu kitabın metni memleketimiz özellikleri gözönünde bulundurularak Türk talebesi için yazıldığı gibi içine memleketimizin fizikî, beşerî ve iktisadi coğrafyasını

Bundan başka coğrafya enstitüsü bazı derslere kılavuzluk etmek üzere Üniversite için de ders kitapları vücuda getirmiştir [1].

Jeolojinin muhtelif şubelerine ait gerek telif gerek tercüme şeklinde yüksek öğretim için kaleme alınmış eserler de vardır [2].

İlgilendiren kıraatler de konulmuştur. O haldeki eserin içinden izahlı bir Türkiye coğrafyası çıkarmak mümkündür.

L. GALOUÉDEC ve F. MAURETTE (mütercimi A. Macit [ARDA]); *Avrupa Coğrafyası*. İst. Matb. Âmire 1925, 510 s.

L. GALOUÉDEC ve F. MAURETTE (mütercimi Yusuf Behçet [GÜÇER]); *Büyük Devletler Coğrafyası*. İst. Matb. Âmire, 1925.

Coğrafya programları sık sık değiştirildiğinden (lise ve orta okullar) gerek umumi coğrafya (Genel coğrafya) gerek Devletler Coğrafyası esasından değiştirilerek eski ve yeni harflerle resmî ve hususi müesseseler tarafından birçok defa basılmıştır. İki sene evvel Ankarada toplanan ilk coğrafya kongresinde verilen karar üzerine lisele¹ için *Genel Coğrafya*'nın fizikî kısmı ile *Türkiye Coğrafyası* İst. coğrafya enstitüsü öğretim elemanlarından bir kısmına yazdırılmıştır:

İbr. Hakkı AKYOL, A. Macit ARDA; *Genel Coğrafya*, İst. 1943 Maarif Matb. 379 s.

Besim DARKOT; *Türkiye Coğrafyası*, İst. 1943. Maarif Matba. 200 s.

Orta okullarda uzun müddet Faik Sabri DURAN'ın, Hamit Sadî SELEN'in, ve Abdülkadir KAZANCIOĞLU'nun coğrafya serileri okutulmuş ve bugün de bunların bir kısmı okutulmaktadır. Ayrıca Faik Sabri DURAN'ın *Genel Coğrafyası* ve Behçet GÜÇER ile beraber çıkardıkları *Devletler Coğrafyası* (kongre kararlarına göre Devletler Coğrafyası B. GÜÇER tarafından kaleme alınmış bulunmaktadır) özel teşebbüsler ile birçok tabırını görmüştür. Hattâ Mehmet Besim [DARKOT] ile Cenal Arif [ALAGÖZ] ün coğrafya serisi ilk okullarda uzun müddet temel kitap olarak kalmıştır.

[1] Hamit Sadî SELEN; *Türkiye Coğrafyası* (birinci kitap), İst. 1926 327 s. (İst. Ticaret mektebi neşriyatından, adet 2).

Daha ziyade memleketimizin beşerî ve iktisadi coğrafyasına ait olan bu eser yeni harflerle başka tabırını görmüştür. Bilhassa üniversite devrinde coğrafya enstitüsünün *umumi coğrafya* sertifikasının derslerine kılavuzluk etmek üzere gerek fakülte gerek talebe tarafından basılmış eserler meydana getirilmiştir:

İ. Hakkı AKYOL; *Umumi Coğrafya Notları (Başlangıç ve Geofizik)*. İst. 1940. Ed. Fak. ders notlar. No. 1, 240 s.

Besim DARKOT; *Kartoğrafya Dersleri*. İst. 1939 (İst. Üniv. yay. No. 88), 262 s.

Ahmet ARDEL; *Umumi Coğrafya Dersleri. Cilt I. Klîmatologie*. İst. 1940 (İst. Üniv. yay. No. 146), 312 s. 1 harta.

Ali TANOĞLU; *Enerji Kaynakları*. İst. 1941 (İst. Üniv. yay. No. 124), 143 s.

Ali TANOĞLU; *Ziraat Hayatı I. (Orta iklim mabsullerinden ziraat)*, İst. 1942. (İst. Üniv. yay. No. 177), 154 s. 5 harta, 1 grafik.

İ. Hakkı AKYOL; *Mevzîî Coğrafya (Coğrafi muntakalar) notları*. İst. 1941. (Ed. Fak. ders not. No. 2). 156 s.

[2] A. Malik [SAYAR]; *Madeniyat ve Arziyat*. İst. 1926. Bizde madenlerin yerlerini gösterir bir harta: 1:1.500.000, 464 s.

2. *Rapor veya tebliğ şeklinde araştırma ve inceleme neticeleri.* Muhtelif vesileler dolayısıyla hükümetin gösterdiği lüzum üzerine bilhassa İstanbul enstitülerinin sahada coğrafya ve jeoloji bakımından yaptıkları araştırmalar neticesinde ilgili makamlara verdikleri raporlar pek çoktur [¹]. Bundan başka aynı enstitülerin «Fransız Fen Akademisine» ve muhtelif ilim teşekküllerine ve milletler arası coğrafya ve jeoloji kongrelerine ve memleketimizde açılan kongrelere verdikleri tebliğlerin sayısı son on sene içinde 30 u geçer [²]. Bilhassa 1941 senesinde Ankarada *Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesinde* toplanan birinci coğrafya kengresinde coğrafya ders programlarına, coğrafya terimlerine ve coğrafi adların yazılmalarına, coğrafya ders kitaplarına ve bilhassa Türkiye Coğrafyasının ana çizgilerine ve yerlerin adlandırılmasına dair meseleler hakkında muhtelif şubelere verilen raporlar ve tebliğler ve bunlar üzerine iki haftadan fazla süren canlı münakaşalar mekân bilgisine (coğrafya) ait eski görüşler üzerine tesir yapmış ve modern izahlı coğrafyanın memleketimizde kavranmasına yardım etmiştir [³].

3. *Coğrafya ve jeolojiye ait makaleler.* İstanbul ve Ankarada çıkmakta olan fakülte mecmualarına, yerli veya yabancı diğer ilmi mecmualara, yıllıklara v.s. ye coğrafyaya ve jeolojinin memleketimizi ilgilendiren önemli meselelerine ait makaleler burada sıralanamıyacak

Daha ziyade mühendis mektebi gibi yüksek meslek okulları için yazılmış olan bu eserin *Mineraloji ve Jeoloji* adında yeni harflerle 2 nci basımı, 1938.

Hamit Nafiz PAMİR; *Dinamik Jeoloji Cilt I. Arzun dış hâdiseleri.* İst. 1937. (İst. Üniv. yay. No. 11), 484 s.

Maurice GIGNOUX (çevirenler: H. Nafiz PAMİR, Nuriye PINAR, Enver ALTINLI); *Stratigrafik Jeoloji.* Ank. 1942. 739 s.

J. LEUBA (çeviren: Dr. Enver ALTINLI); *Jeolojiye Giriş.* İst. 1942. (İst. Üniv. yay. No. 178. 164 s.)

[¹] Muhtelif tarihlerde memleketimizin muhtelif sahalarna ait en az 15 adet yer göçmesi, 7-8 deprem, 18-20 'hidroliji' (su basması, kalabalık yerlere su getirme, baraj yapılacak yerlerin zemin şartlarını tesbit etmek; Ankara civarında Güvercinlik, Kosunlar, Çubuk, Eskişehir civarında Kandilli barajları v.s.

[²] Memleketimizin jeolojisine ait Fransız Fen Akademisine en az 8-9, «Société géologique de France» a 2-3; «Congrès des sociétés savantes» a 3-4; Paris (1931), Varşova (1934), Amsterdam (1938) gibi milletler arası coğrafya kongrelerine 7-8, Moskova (1937) jeoloji kongresine 2-3; bizdeki kongrelere (1932-1938) 5-6 tebliğ verilmiştir. Bundan başka gerek üniversitede gerek Ankara Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesinde ve gerek üniversite haftası veya meslek haftası adıyla verilen konferansların sayısı da 10-12 yi geçer.

[³] *Birinci Coğrafya Kongresi*, 6 - 21 haziran 1941. (Raporlar, Müzakereler, Kararlar). Ankara, 1941. 5 harta, 5 levha, 255. s.

kadar çoktur. Memleketimizin iklim özellikleri, deprem, yer göçmesi, su basması gibi âfetler şeklinde görülen olayları, petrografik, stratigrafik, paleontolojik hususiyetleri bunların başında gelir [1].

4. *Araştırma mabsulleri eserler.* Daha hacimli bir şekilde coğrafya veya jeolojinin muhtelif kollarına ait eserlerin sayısı pek çoktur. Tabiatıyla bir bibliyografya mahiyetini almış olan bu bahsi uzatmamak için burada ancak önemli olanları yazmak suretiyle bu hususta bir fikir vermeyi ve bunun için de memleketimizin konumlaştırılmış yani bir nevi monografi mahiyetinde olanlarını daha ziyade birçok bölgeleri içine alarak daha umumi şekilde yazılmış olanlardan ayırtmamış lâzımdır.

İstanbul coğrafya ve jeoloji enstitüleri başlangıçta gerek Ankara civarına gerek Ege bölgesine ve gerek Karadeniz Boğazı civarına ait

[1] Burada, misal vermiş olmak için her zümre elemanından birinin makalesini almak suretiyle birkaçını yazmakla iktifa edeceğiz.

Th. LEFEBVRE; *Türkiye Coğrafyasına Dair Sualler.* (Tabii, beşerî ve iktisadi coğrafya). İst. 1927. Darülf. Ed. Fak. Mec. C. V. Sayı 3/5, s. 446-485.

İbr. Hakkı [AKYOL]; *İstanbul İklimi.* İst. 1932, (İst. şeh. istat. yıllığı 1930 1931). 33 s. 5 harta.

E. CHAPUT; *L'évolution du modelé de la région d'Angora.* Ann. de Géogr. Paris, 1931, s. 153-162. 3 levha.

Besim DARKOT; *Türkiyede Sıcaklık Derecesinin Dağılışı.* Ankara, 1943. Türk Coğr. Derg. Sene I, sayı I, s. 21-35, 2 renkli harta, fr. hulâsa s. 33-36.

Alhmet ARDEL; *Marmara Bölgesinin Güneydoğu Havzalarının Morfolojik karakterleri.* Ankara 1943. Türk Coğr. Derg. yıl I. Sayı II, s. 160-171, 2 levha, fr. hulâsa s. 172-173.

Ali TANOĞLU; *Malatya Dolaylarında Coğrafi geziler.* I. Ankara 1943. Türk Coğr. Derg. Yıl I. Sayı II. s. 195-212. I harta, 4 levha.

H. LOUIS; *İç Anadolu ve Coğrafi Hudutları.* Ankara 1943. Türk Coğr. Derg. Yıl I. Sayı I. S. 51-67. I harta, 4 levha. Alm. hulâsa 68-70.

Cemal ALAGÖZ; *Türkiyede Karst Olayları Hakkında Bir Araştırma.* I, Ankara 1943. Türk Coğr. Derg. Yıl I. Sayı I, s. 86-90. 4 levha. Fr. hulâsa s. 93-96.

H. Nafiz PAMİR, İhs. KETİN; *Das Erdbeben in der Türkei vom 2/28 Dezember 1939.* Stuttgart 1940. (Geolog. Rundschau. Bd. 31. Hef. 1 - 2, s. 77)

Ed. PAREJAS; *La Tectonique transversale de la Turquie.* İst. 1940. (Fen Fakült. Mecm. Seri B. c.V sayı 3-4), s. 244. (İlk sayfada türkçe hulâsa).

Fuat BAYKAL; *Şile Mmtakasının Jeolojisi (Kocaeli).* İst. 1942. (Fen Fakült. Mecm. Seri B. c. VII, sayı, 3, s. 166 - 233, bir harda 5 levha.

Enver ALTINLI; *Bandırma-Gemlik arasındaki kıyı sıra dağlarının jeolojisi.* İst. 1943 (Fen Fakült. Mecm. Seri B. c. VIII, sayı 1/2) s. 76-137. Renkli jeol. harta. 5 levha.

Nuriye PINAR; *Marmara Denizi Havzasının Sismik Jeoloji ve Meteorolojisi.* İst. 1943. Fen Fakült. Mecm. Seri A, c. VII, sayı 3/4 s. 121-181.

broşür şeklinde eserler meydana getirmiştir [1]. Bundan başka Yüksek Ziraat Enstitüsü profesörleri de memleketimizin jeoloji v.s. sine ait yerel araştırmalar meydana getirmişlerdir [2].

Fakat memleketimizin daha geniş sahalarını kaplamak ve umumi heyetini içine almak üzere uzun müddet ve derin araştırma ve incelemelerle meydana getirilmiş eserler de vardır [3].

[1] E. CHAPUT ve İbr. Hakkı [AKYOL]; *İzmir Çevresinin Bünyesine Ait Tetkikler* 1930. İst. Coğr. Enst. neşr. Sayı I. 48 s. 4 levha, I harta.

E. CHAPUT ve İbr. Hakkı [AKYOL]; *Ankara Çevresinde Suların Çevreyanına ve Onlardan İstifadeye dair mülâbazalar*. İd. sayı 2. 1930. 1 harta. 28 s.

E. CHAPUT ve İbr. Hakkı [AKYOL]; *Göksu Vâdisinde (Boğaziçinde) Gölçük Mendereci*. İd. sayı 3, 1934. 8 s.

Besim DARKOT; *Coğrafi araştırmalar*. I. İst. 1938 (Coğr. Enst. neşr. 4). 95 s.

E. CHAPUT; *İstanbul Çevresindeki Neojen arazisinin Bünyesi Hakkında Müşabedeler*. İst. 1931 (Jeolj. Enst. yay. No. 5. 32 s. 3 levha, I hart.

E. CHAPUT; *Türkiyenin Tektonik Tekâmülüne Bir bakış*. 1931. İd. No. 6. 55 s. 2 levha.

E. CHAPUT; *Ankara Mıntakasının 1:135.000 Mikyasındaki Jeoloji Hartasına Dair İzahat*. İd. No. 7. 35 s. 1931.

Bu eser Prof. E. CHAPUT'nün İbr. Hakkı (AKYOL), A. Malik (SAYAR), H. Nafiz (PAMİR) ve M. Adil (BİNAL) in iştirakiyle yaptığı (1930) jeoloji hartasının izahıdır.

E. CHAPUT ve H. Nafiz (PAMİR); *İstanbul Garbında Neojen Arazisi Hakkında Yeni Müşabedeler*. İd. 1934. No. 9, 12 s.

H. Nafiz (PAMİR) ve A. Malik (SAYAR); *Küçükçekmece Fosil Fıkralı Hayvanlar Mecmuası*. 1933. İd. No. 8. 120 s. 16 levha, 1 harta.

[2] Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü yayınlarından olmak üzere meselâ yalnız Prof. W. Salomon-Calvi'nin jeolojîye ait 9, Prof. Dr. K. Krause'nin botanîğe dair 3-4 broşürü vardır. Daha umumi mahiyette olmak üzere ziraati dolayısıyla memleketimizin iklimine, toprağına, zirai nebatlarına, hayvanlarına ait büyük eserler de vücuda getirilmiştir.

CHRISTIANSEN-WENIGER; *Türkiye Genel Ziraatinin Temelleri*, Ankara 1935, 390 s. in-8 ilâve 33 levha. (Bk. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü neşriyatı listesi. Başlangıç tarihi 1934).

[3] Bunlar arasında coğrafya ve jeoloji enstitüleri elemanları ile birlikte 8-10 senelik araştırma gezileri yapılarak toplanan malzeme Fransa jeoloji lâboratuvarlarında uzman jeologlar (18 kadar) tarafından uzun müddet bir bir incelendikten sonra Prof. E. CHAPUT'nün vücuda getirdiği *Voyages d'Etudes Géomorphogéniques en Turquie*, (Mémoires. Institut Français d'Archéologie de Stamboul, II, 1936, 312 s. 28 levha) adlı eser hiç şüphe yok ki sırf tetkiklere dayanarak memleketimiz hakkında şimdiye kadar yazılmış olanların en esaslısı ve en şümüllüsüdür. Bu eser Prof. Ali TANOĞLU tarafından dilimize çevrilmiştir, basılması teknik sebeplerden ileri gelen bir zaman işidir. Bundan başka profesörün ölümünden bir sene evvel yayın sahasına çıkardığı *Phrygie. Géologie et Géographie Physique*, (Mémoires. Institut Français d'Archéologie de Stamboul, I, 1941, 144 s. I harta, 5 levha) adlı eseri

3. CUMHURİYET DEVRİNDE ÖĞRETİM

Kültür bakımından Cumhuriyet devri, gecikmiş te olsa, Türk milletinin gerçekten rönesans devridir. Vaktiyle kilise nasıl iskolâstik bir düşünce altında pozitif ilimlere karşı gelmek istemiş ise [1] bizde de düne kadar din işleri ile dünya işleri, mânevi âlem ile maddi âlem barıştırılmak istenmiş, din ile fennî uzlaştırmak için boşuna uğraşılmıştır [2].

Makine medeniyeti adını verebileceğimiz XIX. asırda Avrupada modern hayatın gittikçe çeşitlenen ihtiyaçlarına karşı maddi menfaatin mânevi meziyetlere ve teknik ilimlerin teorik ilimlere üstün gelmesi, hulâsa cihan iktisadiyatının cihan siyasetine hâkim olması bizde de bilhassa müdafaa ve askerlik işlerinde kendini her vakitten ziyade hissettirmiş ve ilerlemiş milletler zümresi içinde varlığımızı devam ettirebilmek için bizi de, onlar gibi, maarif sistemimizi gerçek yoluna doğru yöneltmek zorunda bırakmıştır. İşte bu ciheti memleketimizde her devirden ziyade gözönünde bulunduran Cumhuriyet maarifi yüksek teo-

de gerek jeoloji gerek fizikî coğrafya bakımından Afyon bölgesi hakkında esaslı malûmat vermektir (bk. Türk Coğr. Derg. yıl I, sayı II, s. 241-242).

H. LOUIS; *Natürliche Pflanzengleid Anatoliens, geographisch gesehen*. Stuttgart 1939 (Geogr. Abh. dritte Reihe, H. 12, 132 s. 3 harta).

H. LOUIS; *Die Bevölkerungskarte der Türkei*, Berlin 1940 (Geogr. Inst. der. Univ. Berlin Heft 20) 43 s. bir harta (1: 4.000.000)....

[1] XVII. asrın ilk yarısında (1633) bile orta çağın tevatür görüşü altında ezilen batı âlemi, Galile gibi pozitif düşünceli bir âlimi Batlamyusun geosentrik yani güneşin arz çevresinde dolaştığını kabul eden ipotezi yerine Kopernikus'u heliosentrik yani gün merkezli teorisini (1547) öğretir olduğu için sapkınlıkla töhmetli tutarak Hıristiyanlıktan çıkarmış, hattâ daha sonra bu yüzden kendisini ceza evine atmış ve Galile ömrünün sonuna kadar enkizisyon mahkemelerinin elinden kendini kurtaramamıştır. Fakat doğru görüşlü, selim akıllı seçkin ve aydın kütlenin azim ve metanetiyle eğri ve iskolâstik düşünceye karşı yapılan savaşta bu kütlenin üstün gelmesi bugün her sahada beşeriyeti dev adımlarıyla ilerleten müşahede ve tecrüpe metodunun yerleşmesine sebep olmuştur.

[2] Bir defa görülür, tutulur ve duyulur maddi ve objektif dış âlem olayları ile ancak sezilebilir, kavranabilir mânevi ve sübjektif iç âlem olguları birbirleriyle ölçülemez ve karşılaştırılmaz iki ayrı âlem grupuna ait olaylar ve olgular olduğu bilinmek ve insanlığın şerefi dinî sansürden kurtulmuş vicdan ve düşünce serbestliğinde bulunduğu noktası üzerinde —hiç olmazsa Tanzimat devrinde— durulmak lâzım idi. Halbuki yakın zamanlara kadar dinî kanaatlerin ve mucizenin fen ile ispatına çalışılmış, her iki âlemin de özel hükümleri olduğu yolu üzerinde yürünmemiştir. Hulâsa Türkün aydın kütlesi lâyük bir düşünceye alıştırılmamış ve çok defa mistik ve doğmatik bir zihniyetle pozitif ilimlerde bile daha ziyade teoriye ve dedüksiyon yollarına sapılarak müşahede ve tecrübe lâyük olduğu önem verilmemiştir.

rik cepheyi ihmal etmemekle beraber, XIX. asrın başlarında batı âleminde olduğu gibi, pratik öğretime, meslek okullarına büyük önem vermeye başlamıştır. İlim yalnız dilin değil parmakların da ucunda olduğu ve ilk insanın belki *konuşucu* (homo loquens) olmaktan ziyade *yaratıcı* ve *başarıcı* (homo faber) bulunduğunu göstermek istemiştir. Bunun için kız erkek köylü çocuğunu köyünün hayat şartları içinde yetiştirerek öğretim v.s. yolları ile yine köye faydalı kılmak amacıyla kurulan *köy enstitüleri* [1], iyi bir ev kadını olarak yetiştirmeye ve kendilerini iş ve kazanç hayatında birer müstahsil haline getirmeye çalışan *kız enstitüleri*, *yapı usta okulları* (dülgerlik, duvarcılık, sıvacılık, taşçılık, sıhhi tesisat), erkek sanat okulları, tekniker okulları, mühendis ve yüksek mühendis okulları ile yüksek öğretimin her sahasında teorik ve pratik hedeflerle çalışan enstitüler (yüksek ziraat enstitüsü, maden enstitüsü, İstanbul ve Ankara fakültelerinin çeşitli enstitüleri) memleketimizin hep iktisadi hayatının ihtiyaçlarını karşılamak için Cumhuriyet devrinde meydana getirilmiş veya ıslah edilmiş öğretim müesseseleridir.

Bu meslek okullarında yapılan yeniliklerden başka ilk ve orta öğretim teşkilât ve programlarında da çok büyük değişiklikler meydana getirilmiş ve eskiden olduğu gibi yalnız Fransız programlarına bağlı kalınmıyarak Alman, İngiliz ve Amerikan v.s. öğretim programları da gözden geçirilerek bize en uygun şekil seçilmiştir. Bu hususta gözönünde bulundurulmuş nokta, esas itibarıyla, ilk öğretimde çocuğun

[1] Osmanlı İmparatorluğu devrinde son derece ihmal edilmiş bulunan meslek öğretimi yirmi seneden beri pek büyük bir gelişme göstermektedir. Maarif Vekilliği batı memleketlerinden Dr. Kühne, Prof. Omer Buysse, Dr. Yung gibi bu işlerde uzman olan adamlar getirerek kendilerine yurdumuzun birçok yerlerinde araştırma ve incelemeler yaptırıldı, sayısız raporlarla düşünceleri alındı ve bu düşüncelere göre *meslekî teknik okulları* açıldı. Bir taraftan da bu okullara mütehasşis öğretmen yetiştirmek için kız, erkek Avrupaya tahsile birçok talebe gönderildi. Meslek okullarının türleri pek çoktur, biz burada yalnız *köy enstitüleri* hakkında kısaca birkaç söz söylemeden geçemeyeceğiz. Sayısı bugün 14 ü bulmuş olan bu enstitülerin amacı köylü çocuğunu yaşadığı çevrede yetiştirip yine o çevrede kendinden faydalanmaktır. Köy enstitülerinin gayesi, her bölgenin coğrafi özeliğini gözönünde bulundurarak çiftçilik, hayvancılık, ormancılık, yemişçilik gibi ziraat hayatına ve demircilik, yapıcılık, doğramacılık gibi köyün en önemli ihtiyaçlarını karşılayabilecek derecede basit sanat işlerine ait bilgiler vermektir. Her köy enstitüsünde okul binası, toplantı binası, atölye, mutfak (çamaşırhane, banyo), idare binası, tavla (ahır, kümes...), depolar, revir, yüz yıkama yerleri (umumi helâlar), öğretmen evleri v.s. den ibaret olmak üzere en aşağı 44 yapı vardır. Enstitü emrine verilmiş mütedavil sermaye ile eli altında bulunan toprak ve mülk gibi servetten enstitüler istifade ederek bunu her hangi bir teşebbüs gibi işletir.

daha ziyade *hafızasını* kuvvetlendirmek ve ondan faydalanarak, mese-lâ, coğrafya ve tabiat ilimlerinde olduğu gibi dimağına isim malzemesi yerleştirmeye çalışmak, orta okullarda ise (eskiden liselerin ilk devresi) *müşabedeye* gittikçe yer vererek dimağın görme ve inceleme melekesini artırmak, nihayet liselerde *mantiğini* kuvvetlendirerek aşağı sınıflarda edildiği bilgi malzemesi ile genci sentez yapabilecek hale getirmektedir.

İlk, orta ve yüksek öğretim teşkilâtı ve programları üzerinde durmak isterdim fakat bundan evvel bu dergide yazdıklarımın fazla bir hacim almış olan bu yazımı uzatmamak için burada biraz da Cumhuriyet devrinde İstanbul Üniversitesinden ve bilhassa coğrafya enstitüsünden ve bizde coğrafya öğretiminin durumundan bahsederek sözüme son vermek istiyorum.

Evrım tarihindeki özelliklerine göre idealizm'den kaynağını alan ve bu duyulur âlemde ilmin ideal evreni yerinde bulunan *üniversite* (Universitas) her şeyden evvel ilmin birliğini koruyan ve ilmi ilim için yapan bir müessese olmak lâzımgelir. İşi ilim araştırmaları ve incelemeleri meydana getirmek ve serbest akademik bir hava içinde bunların gelişmesine çalışmaktır. Fakat batı âleminde XIX. asrın başından beri üniversitede öğretilen dersler ile incelemelerin artması ilmin, tabii gelişimi yolunda, ilim için yapılacağı yerde daha ziyade modern hayatın kamçısı altında faydalanma kaygısı ile yapılmaya başlanmıştır. Üniversitenin ve üniversiteye bağlı enstitülerin gittikçe artan ihtiyaçları tabiatıyla üniversite idaresinde hükümetin işe karışmasını icabettirmiştir. *Maddi muhtariyet dimağı muhtariyete* galebe çalarak fakülteler adedinin gittikçe artması, fakültelerde özel şubelerin açılması ne hükümetin ne de iktisadi hayatın ihtiyaçlarını karşılayabilecek hale gelememiş olduğundan geçen asrın başlangıcında politeknik, ziraat, baytarî, orman, maden ve ticaret gibi muhtelif meslekler için uzmanlar yetiştiren müesseseler açılmış ve bu suretle üniversite ile diğer yüksek öğretim müesseseleri arasında ilmî bir iş bölümünün sağlanması için bir işbirliği yapılmıştır. Bu işte üniversitenin omzuna eski iddiası olan ilim birliğini korumak düşüyor. Diğer taraftan devlet imtihanlarının basıncı altında kalan üniversite gittikçe bir sıra meslek derslerine yüksek meslek okullarına (tıp, hukuk iktisat..) parçalanmıştır. Buna mukabil politeknikler ve yüksek meslek okulları da genel derslere önem vermekle ve sırf ilim için araştırmalar ve incelemeler yapan enstitüler açmakla gittikçe üniversite idealine yaklaşıma çalışıyorlar. Bugün birçok memleketlerde üniversitenin vazifesi araştırma ve öğretim ile ilmi yükseltmek, aynı zamanda memleketinin muhtelif mesleklerine veya serbest mesleklere

girmek için ilmi bir olgunluğu isteyen çalışkan ve seçme bir gençlik hazırlamak; nihayet bu yüksek öğretim mensuplarının ödevi de üniversite gençliğinin ahlaki karakterini yükseltmek ve gençliği bütün milletin iyiliği için kültüre ve yapacağı vazifelere elverişli bir hale getirmektir.

Geçen makalede İstanbul Darülfünununun durumunu 1924 senesine kadar getirmiştım [1]. Bu tarihten itibaren üniversite safhasına kadar bu yüksek müessesenin öğretiminde esaslı bir değişiklik olmamıştır. Tuttuğu eski yolda yürüyen Darülfünun, Cumhuriyet rejiminin ihtiyaçlarını sağlayamamaya başlamış ve bu yüzden büyük bir reforma uğrayarak nihayet bugün onuncu yılını bitirmiş olan *İstanbul Üniversitesi* meydana gelmiştir (1/VII/1933) [2].

[1] Türk Coğr. Derg. Ank. 1943, sene I, sayı II. s. 135.

[2] Darülfünununun ıslahı için İsviçreden getirilen Prof. Albert Malche'in reisliği altındaki komisyonun aylarca süren incelemeleri neticesinde bu yüksek müessesenin hem organik kanununda hem de öğretim elemanlarında pek büyük değişiklikler yapılmış ve bu yeni üniversite için Avrupadan birçok yabancı uzmanlar getirilmiştir.

Bu yeni teşkilatta İlahiyat Fakültesi kaldırılarak bazı dersler Edebiyat Fakültesinde açılan «İslâm tetkikleri enstitüsünde» verilmiştir. Üniversite o zaman *ısp, hukuk, edebiyat ve fen* olmak üzere dört fakülteye ibaret idi. Daha sonra *İktisat* Fakültesi açılmıştır (1937).

Darülfünun ıslahını üzerine almış bulunan komisyon fiziki coğrafyayı Fen Fakültesine bağlamak, beşerî ve iktisadî coğrafyayı da Edebiyat Fakültesinde bırakmak suretiyle bu ilim kolunu parçalamak istemişti. O zaman coğrafya zümresinin komisyona verdiği raporda coğrafyayı ne tarihî grupların bir elemanı sayarak, Fransada olduğu gibi, onu bu gruplar içinde boğmanın ne de beşerî kısmını tarihe (Edebiyat Fakültesinde bırakarak) ve fizikî kısmını da Fen Fakültesine maletmek suretiyle parçalanmasının doğru olmayacağını ve en uygun şeklin bu ilim kolunu eskisi gibi bir bütün olarak Edebiyat Fakültesinde bırakmak suretiyle onun «tamamiyetini» ve bu şekilde müstakil bir zümre halinde gelişmesini sağlamanın daha mantıklı olacağını göstermeğe çalışmış ve bu görüşü komisyonca kabul edilmiştir.

Darülfünun zamanında *coğrafya zümresi* talebesi 6 sömestir fizikî coğrafya, beşerî ve iktisadî coğrafya mevzii coğrafya ve Türkiye coğrafyası derslerini ve yüksek muallim mektebi talebesi de ayrıca tarih zümresinden bir kısım dersleri (akvami kadime-i şatkiye, kurûn-i vustâ, Türkiye tarihi) dinledikten sonra «tekst»ten imtihan geçirip *yazılı inceleme işini* ("travail") yaptıktan ve müdafaasında muvaffak olduktan sonra «takrir dersini» de verecek coğrafyadan *mezuniyet vuuusu (lisans diploması)* alıyordu.

Üniversite devrinin ilk beş senesinde (1933-1938), Alman üniversitelerinde olduğu gibi, öğretimde disiplin sistemi kabul edilmiştir. Birinci disiplin ana kola (coğrafya) ait ders gruplarından (umumi coğrafya, fizikî coğrafya, beşerî ve ikti-

Cumhuriyet devrinde coğrafya öğretimi ilk okullarda, yeni esaslara göre, metotlu bir şekilde yapılmaya başlamış ve öğretmenler için kılavuz kitapları da basılmıştır [1].

Orta öğretime gelince, yukarda söylenildiği gibi, Cumhuriyet devri başlarında liselerin coğrafya kitaplarını maddi ve mânevi yardımcı ilimler kuvvetine dayanarak ıslah etmek düşüncesi ile meydana getirilen eserler sayesinde bizde modern ve izahlı coğrafya yavaş yavaş yerleşmeğe başlamıştır.

İstanbul Üniversitesi coğrafya enstitüsünün yirmi seneden beri ve son zamanlarda Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesinde coğrafya enstitüsünün tamamıyla yeni esaslara göre ve bilhassa pozitif ilimlere dayanarak tuttuğu modern öğretim yolundaki çalışmaları sayesinde mekân ilmi izahlı şekliyle orta öğretime de hemen hemen girmiş bulunmaktadır. Zaten dersleriyle, seminerleriyle, lâboratuvarları ile ve sahada yaptığı ilmi geziler ve istediği yazılı vazifeler ve bilhassa *yazılı araştırma ve inceleme vazifeleri* (travail) ile mezunlarına az çok coğrafi bir terbiye vermiş olduğunu zanneden bu enstitüler ayrıca memleketimiz içinde de bu ilmin önemini tanıtmış bulunmaktadır. Bunun en belli izi iki yıl önce Ankarada toplanan Türk Coğrafya Kongresinde kararlaştırıldığı gibi bir Türk Coğrafya Kurumunun Tesisi, Dergisinin çıkarılmaya ve «Meslek Haftası» adıyla coğrafyacılar toplantısında münakaşalı tebliğlerin yapılmaya başlamış olmasıdır.

İstanbul ve Ankara coğrafya enstitülerinin öğretmen yetiştirmek vazifeleri bundan böyle ikinci plânda kalmıştır. Bu iki enstitünün ana

sadi coğrafya, Türkiye ve ülkeler coğrafyası), ikinci disiplin yardımcı ilim kollarına (meselâ fizikî coğrafyadan ihtisasını yapacaklar için jeoloji, beşerî coğrafya ihtisası için tarih veya iktisat veya sosyoloji), üçüncü disiplin de değişmez bir şekilde felsefe zümresi derslerinden felsefe tarihi idi. Bu sistemde ana disipline çok zaman ve önem verilmiş bulunuyor ve diğer disiplinler ikinci derecede kalıyordu. İlmin bu suretle derecelenmesi pek te doğru değil idi. Bugün yine sertifika sistemine dönmüştür. Öğretim lisansı diploması için talebe Umumi Coğrafya, Türkiye ve Memleketler Coğrafyası, Fizikî Coğrafya, Beşerî ve İktisadi Coğrafyadan bileşik dört sertifika almak mecburiyetindedir. Serbest lisansta Umumi Coğrafya hariç tutulmak üzere, diğer sertifikalardan her hangi birinin yerine fen veya edebiyat fakültelerinden tamamlayıcı bir sertifika alabilir.

[1] Mehmet Besim (DARKOT); *İlk Mekteplerde Coğrafya Muallim kitabı*. İst. 1928. 259 s. (Eski harflerle).

rolü artık bütün kuvvetini esaslı araştırmalar ve incelemeler yapabilecek gençler yetiştirmeye doğru yönelterek memleketimizi tarif etmek, özeliklerini belirtmek, toprak ve halktan bileşik Türkiye Cumhuriyetini —ilerlemiş milletler arasında lyık olduğu yüksek mevki bulabilmek için— her hususta en fazla verimli bir hale getirmektir.

Son yarım asırda Türkiyede coğrafya ilminin inkişafını kısaca Őöyle hulâsa etmek mümkündür:

Mutlakiyet devrinde ve tabiatıyla daha evvelki devirlerde konum adlarına, topografik isimlere ve istatistik rakamlarına boğulmuş bulunan *isim coğrafyası* var idi. Meşrutiyet devri, mekân bilgisinin inkişafı icabı, bir adım daha attı, bize canlı *tasvir coğrafyayı* hediye etti. Halbuki Cumhuriyet Türkiyesi müspet yardımcı ilimlere dayanarak Türk gençliğine modern ve *izablı coğrafya* terbiyesini vermeye çalışıyor.

